

له بلاو كراوه كانی مائپهړی بههشت

شیکردنه وهی په رتوکی بنچینه فقهی یه کان

نوسینی زانایای پایه بهرز

عبدالرحمن ناصر السعدي (رحمه الله)

شیکردنه وهی

د. عبد اللطيف أحمد

پیداچوونه وهی

ماموستا خليل أحمد

د ارښتنه وه و نوسینه وهی

هيو زيرهك

۱۴۳۶ کؤچی

چاپی یه که م

مائپهړی بههشت

ba8.org

مائپهړنکی ئیسلامی زانستی په روه رده یی یه و له پینناو بلاو کړدنه وهی نه و ئیسلامیه که سه له فی
صالح - پیغه مبهړی خوا (صلى الله عليه وسلم) و هاو د لانی (رضي الله عنهم) له سهړی بوون -
وه سه ر به هیچ گروپ و لایه نیکی حیزبی نیه.

مائپەرى بەھەشت

ئەو كىتەب و بابەت و لىكۆئىنەۋە شەرىئەتە ۋە دەپنە ھۆى:

۱. شارەزاكردى موسولمانان و پەرۋەردە كرنىان لەسەر رىگا راستەكەى ئىسلام، ئەمەش دەستەبەر دەبى بە گەپانەۋە بۆ پەپرەۋە رەسەنەكەى ئىسلام، كە برىتى يە لە قورئان و سوننەت، بە تىگەشتنى پىشىن و پىشەۋايانى ئوممەت.

۲. پاك كرنەۋەى بىروبەۋەر و رەۋشتى موسولمانان، لە دياردەكانى شىرك و كوفر و تاوان.

۳. پاللاۋتن و تەصفىە كرنى ئاينى ئىسلام لە بىدعە و بۆچونە داھىنراۋەكان.

۴. وربا كرنەۋەى موسولمانان لە شوپنەۋارى خراپى رىۋايەتە لاۋاز و ھەلبەستراۋەكان.

۵. پتە و كرنى براپەتى يەكى راستەقىنە لەسەر بناغە فراۋانە جىگىرەكەى ئىسلام و نەھىشتن و كەمكرنەۋەى دەمارگىرى مەزھەبى و حىزبى.

ئامانجىمان:

ئاشناكردى كۆمەلگايە لە ئىسلامى رەسەن و دروستكردى تاك و كۆيەتى بۆ تىگەشتن لە سەرچاۋەكانى كە برىتىن لە قورئاننى پىرۆز و سوننەتى صەحىح و ئاشكراكلدى ئەو شتانەى كە نامۆن بە ئىسلام و خراۋنەتە نىۋىيەۋە بە چەندىن دەستەۋازەى دەنگ و رەنگ و نوسراۋى لە بۋارەكانى بىروبەۋەر و رەۋشت و ئاكار و پەرۋەردە و زانست و پزىشكى و گەشەى كۆمەلايەتى.

خودايە داۋات ئى دەكەين دامەزراۋمان بكەيت ، وتەۋفىقمان بەدەيت بۆ ھەر كار وگۇقتارىكى جوان وچاك بەۋ شىۋەيەبى كەخۆت لىي رازىت.

ستافى مائپەرى بەھەشت

پیشه کی

إن الحمد لله نحمده، ونستعينه، ونستغفره، ونعوذ بالله تعالى من شرور أنفسنا وسيئات أعمالنا، من يهده الله فلا مضل له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له وأشهد أن محمداً عبده ورسوله.

أما بعد فإن أصدق الحديث كتاب الله وخير الهدي هدي محمد (ﷺ) وشر الأمور محدثاتها وكل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار. والصلاة والسلام على نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم (أجمعين). وبعد

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ﴾ [آل عمران ١٠٢]
 ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ [النساء ١]
 ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيداً (٧٠) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِيماً﴾ [الأحزاب]

له سونگه ی ئه وهی که زانینی زانستی شه رعی و گه پان به دوایدا
 وفیربوونی پیویسته له سه رمان، وه که می یاخود نه بوونی هه ندیک له و
 سه رچاوانه به زمانی شیرینی کوردی، وای له بهنده کرد هه ستم
 به نوسراوکردنی ئه و دهنگانه ی که پیزدار دکتور (عبد اللطیف) له ماوهی

(٩) ئەلقه‌ی ته‌واودا هه‌ستا به‌شیکردنه‌وه‌ی ئەم دانراوه‌ فیهی یه که زانای به‌پێژ (عبدالرحمن ناصر السعدي) بکه‌وێته به‌ر په‌حمه‌ت ومیه‌ره‌بانی خوای گه‌وره ، هه‌ستاوه به‌داپشتنی ئەو دانراوه‌ فیهی یه ، به‌لام به‌هۆی ئەوه‌ی که زاراوه‌ فیهی یه‌کان زۆربه‌یان تاییه‌تن به‌زانسته‌که خۆیه‌وه ناچار بو‌ تیگه‌یشتنی خۆینه‌ران و خۆینه‌کارانی زانسته‌ شه‌رعی یه‌کان ته‌نها هه‌ر زاراوه‌کانمان وه‌کو خۆی داناوه‌ وه‌رمانه‌گه‌ی‌پراوه‌ته‌ سه‌ر زمانی کوردی ، به‌لام له‌به‌رامبه‌ریشدا هه‌ندی وشه‌مان شیکردو‌ته‌وه‌و زاراوه‌ عه‌ره‌بی یه‌که‌شمان وه‌کو خۆی داناوه ، به‌و هیوایه‌ی توانی‌بیتمان هیچ نه‌بی‌ت سو‌دی‌ک به‌خۆینه‌ران به‌گشتی و فی‌رخوا‌زانی زانسته‌ شه‌رعی یه‌کان به‌تاییه‌تی بگه‌یه‌نین ، وه‌ وشه‌یه‌کی‌شمان خسته‌بی‌ته‌ سه‌ر کتیب‌خانه‌ی ئایی‌نی کوردی و که‌لینی‌کمان پی‌ پرکردی‌ته‌وه ، کو‌تا وته‌شم ئەوه‌یه که شاعیر ده‌لی‌ت:

لیس الجمال بأثواب تزینا *** إن الجمال جمال العقل والأدب

لیس الیتیم الذی مات والده *** إن الیتیم یتیم العلم والأدب

م.هه‌یوا محمد (باوکی موسلیمه)

کفری ٢٠٠٠ی ئابی ٢٠١٤.

دانراوه فیهی یه که

۱. الحمد لله العلیّ الأرفق وجامع الأشياء والمفرق
۲. ذي النعم الواسعة الغزيرة والحکم الباهرة الكثيرة
۳. ثم الصلاة مع سلام دائم على الرسول القرشي الخاتم
۴. و آله وصحبه الأبرار الحائزي مراتب الفخار
۵. اعلم هُديت أن أفضل المنن علم يُزيل الشكّ عنك والدرن
۶. ويكشف الحق لذي القلوب ويوصل العبد إلى المطلوب
۷. فاحرص على فهمك للقواعد جامعة المسائل الشوارد
۸. فتَرْتَقِي في العلم خَيْرَ مُرْتَقَى ... وَتَقْتَفِي سُبُلَ الَّذِي قَدْ وُقِّفَا
۹. وَهَذِهِ قَوَاعِدُ نَظْمَتِهَا ... مِنْ كُتُبِ أَهْلِ الْعِلْمِ قَدْ حَصَلَتْهَا
۱۰. جَزَاهُمْ الْمَوْلَى عَظِيمَ الْأَجْرِ ... وَالْعَفْوَ مَعَ عُفْرَانِهِ وَالْبِرِّ
۱۱. فَنَبِيَّةٌ شَرْطُ لِسَائِرِ الْعَمَلِ ... بِهَا الصَّلَاحُ وَالْفَسَادُ لِلْعَمَلِ
۱۲. الدِّينُ مَبْنِيٌّ عَلَى الْمَصَالِحِ ... فِي جَلِبِهَا وَالْدَّرُّ لِلْقَبَائِحِ
۱۳. فَإِنْ تَرَاخَمَ عَدَدُ الْمَصَالِحِ ... يُقَدِّمُ الْأَعْلَى مِنَ الْمَصَالِحِ

۱۴. وَضِدُهُ تَزَاخُمُ الْمَفَاسِدِ ... يُرْتَكَبُ الْأَذْنَى مِنَ الْمَفَاسِدِ
۱۵. قَاعِدَةُ الشَّرِيعَةِ التَّيْسِيرُ ... فِي كُلِّ أَمْرٍ نَابَهُ تَعْسِيرُ
۱۶. وَلَيْسَ وَاجِبٌ بِلَا اقْتِدَارٍ ... وَلَا مُحَرَّمٌ مَعَ اضْطِرَارٍ
۱۷. وَكُلُّ مُحْظُورٍ مَعَ الضَّرُورَةِ ... بِقَدْرِ مَا تَحْتَاجُهُ الضَّرُورَةُ
۱۸. وَتَرْجِعُ الْأَحْكَامُ لِلْيَقِينِ ... فَلَا يُزِيلُ الشَّكَّ لِلْيَقِينِ
۱۹. وَالْأَصْلُ فِي مِياهِنَا الطَّهَّارَةِ ... وَالْأَرْضِ وَالثِّيَابِ وَالْحِجَارَةِ
۲۰. وَالْأَصْلُ فِي الْأَبْضَاعِ وَاللُّحُومِ ... وَالنَّفْسِ وَالْأَمْوَالِ لِلْمَعْصُومِ
۲۱. تَحْرِمُهَا حَتَّى يَجِيءَ الْحِلُّ ... فَافْهَمْ هَذَاكَ اللَّهُ مَا يُمَلُّ
۲۲. وَالْأَصْلُ فِي عَادَاتِنَا الْإِبَاحَةِ ... حَتَّى يَجِيءَ صَارِفُ الْإِبَاحَةِ
۲۳. وَلَيْسَ مَشْرُوعًا مِنَ الْأُمُورِ ... غَيْرُ الَّذِي فِي شَرْعِنَا الْمَذْكُورِ
۲۴. وَسَائِلُ الْأُمُورِ كَالْمَقَاصِدِ ... وَاحْكُمْ بِهَذَا الْحُكْمِ لِلزَّوَائِدِ
۲۵. وَالْخَطَأُ وَالْإِكْرَاهُ وَالنِّسْيَانُ ... أَسْقَطَهُ مَعْبُودُنَا الرَّحْمَنُ
۲۶. لَكِنْ مَعَ الْإِتْلَافِ يَثْبُتُ الْبَدَلُ ... وَيَنْتَفِي [التَّائِيْمُ] عَنْهُ وَالزَّلَلُ
۲۷. مَسَائِلُ الْأَحْكَامِ فِيهَا فِي التَّبَعِ ... يَثْبُتُ لَا إِذَا اسْتَقَلَّ فَوْقَ

۲۸. وَالْعُرْفُ مَعْمُولٌ بِهِ إِذَا وَرَدَ ... حُكْمٌ مِنَ الشَّرْعِ الشَّرِيفِ لَمْ يُحَدَّ
۲۹. [مُعَاجِلٌ] الْمَحْظُورِ قَبْلَ أَنِهِ ... قَدْ بَاءَ بِالْخُسْرَانِ مَعَ حِرْمَانِهِ
۳۰. وَإِنْ أَتَى التَّحْرِيمُ فِي نَفْسِ الْعَمَلِ ... أَوْ شَرْطِهِ فَذُو فَسَادٍ وَخَلَلٍ
۳۱. وَمُتْلَفٌ مُؤْذِيهِ لَيْسَ يَضْمَنُ ... بَعْدَ الدِّفَاعِ بِالتِّي هِيَ أَحْسَنُ
۳۲. وَالتَّكْرَاتُ فِي سِيَاقِ النَّفْيِ ... تُعْطَى الْعُمُومُ أَوْ سِيَاقِ التَّهْنِ

۳۳. وَ(أَل) تُفِيدُ الْكُلَّ فِي الْعُمُومِ ... فِي الْجَمْعِ وَالْأَفْرَادِ كَالْعَلِيمِ
۳۴. كَذَاكَ (مَنْ) وَ(مَا) تُفِيدَانِ مَعَا ... كُلَّ الْعُمُومِ يَا أُخَيَّ فَاسْمَعَا
۳۵. وَمِثْلُهُ الْمَفْرُودُ إِذْ يُضَافُ ... فَافْهَمْ هُدَيْتَ الرُّشْدَ مَا يُضَافُ
۳۶. وَلَا يَتِمُّ الْحُكْمُ حَتَّى تَجْتَمِعَ ... كُلُّ الشُّرُوطِ وَالْمَوَانِعِ تَرْتَفِعُ
۳۷. وَمَنْ أَتَى بِمَا عَلَيْهِ مِنْ عَمَلٍ ... قَدْ اسْتَحَقَّ مَالَهُ عَلَى الْعَمَلِ

۳۸. وَيُفْعَلُ الْبَعْضُ مِنَ الْمَأْمُورِ ... إِنْ شَقَّ فِعْلُ سَائِرِ الْمَأْمُورِ
۳۹. وَكُلَّمَا نَشَأَ عَنِ الْمَأْدُونِ ... فَذَاكَ أَمْرٌ لَيْسَ بِالْمَضْمُونِ
۴۰. وَكُلُّ حُكْمٍ دَائِرٍ مَعَ عَلَّتِهِ ... وَهِيَ الَّتِي قَدْ أُوجِبَتْ لِشَرْعَتِهِ
۴۱. . . وَكُلُّ شَرْطٍ لَا زِمَ لِلْعَاقِدِ ... فِي الْبَيْعِ وَالنِّكَاحِ وَالْمُقَاصِدِ

۴۲. إِلَّا شُرُوطًا حَلَلْتَ مُحَرَّمًا ... أَوْ عَكْسَهُ فَبَاطِلَاتٌ فَأَعْلَمًا

۴۳. تُسْتَعْمَلُ الْقُرْعَةُ عِنْدَ الْمُبْتَهَمِ ... مِنْ الْحُقُوقِ أَوْ لَدَى التَّزَاخُمِ

۴۴. وَإِنْ تَسَاوَى الْعَمَلَانِ اجْتَمَعَا ... وَقَمِ بِفِعْلٍ وَاحِدٍ فَاسْتَمِعَا

۴۵. وَكُلُّ مَشْغُولٍ فَلَا يُشْغَلُ ... مِثَالُهُ الْمَرْهُونُ وَالْمُسَبَّلُ

۴۶. وَمَنْ يُؤَدِّ عَنْ أَخِيهِ وَاجِبًا ... لَهُ الرُّجُوعُ إِنْ نَوَى مُطَالِبًا

۴۷. وَالْوَازِعُ الطَّبْعِيُّ عَنِ الْعِصْيَانِ ... كَالْوَازِعِ الشَّرْعِيِّ بِلَا نُكَرَانِ

۴۸. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى التَّمَامِ ... فِي الْبَدْءِ وَالْخِتَامِ وَالِدَّوَامِ

۴۹. ثُمَّ الصَّلَاةُ مَعَ سَلَامٍ شَائِعٍ ... عَلَى النَّبِيِّ وَصَحْبِهِ وَالتَّابِعِ

شیکردنه وهی بنچینه فیهی یه کان

(القواعد الفقهية):

سه رها تا پیویسته چهند شتیك بزانی ، ئه ویش ئه وهیه كه :

١ _ (فقه): كه بریتی یه له : (معرفة الأحكام الشرعية العملية من أدلتها التفصيلية).

واته " ناسینی حوكمه شه ریه كرده ییه كان به زانیی به لگه ته فصیلیه كان ."

، به واتای ئه وهی بزانییت چۆن نویژ ده كریت ؟ وه چۆن پۆژوو ده كریت ؟
وه چۆن زهكات ده دریت ؟ هتد

٢ _ (أصول الفقه) ئه ویش بریتی یه له : (معرفة أدلة الفقهية الإجمالية) .

واته " ناسینی به لگه فیهیه ئیجمالیه كان ."

بۆنمونه ، (الأمر يقتضي الوجوب) ، (ئه مر یان فه رمان پی كرده له كه لامی
خوا ، وه كه لامی پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) هات ئه وا
فه رمان كرده ده كه یه نییت) ، بۆنمونه خوا ی گه وره ده فه رمویت : (وَأَقِمْوْا

الصَّلَاةَ) ئه وه (فه رمانکردنه به نویژ) که واته نویژ ده بیته واجب ، (وَعَاتُوا
الزَّكَاةَ) ئه وه فه رمانکردنه به زه کات به خشین ، که واته زه کاتیش واجب .

وه بۆ نه هیکردن له خراپه ش (النهي يقتضي التحريم) ، واته (نه هیکردن
حه رامکردن ده گریته وه) ، خوای گه وره ده فه رمویت : (وَلَا تَقْرُبُوا الزَّيْنِ) ،
واته " نزیکى داوین پیسی مه که ونه وه " .

که واته زیناکردن هه رانه ، هه موو ئه مانه (به لگه ی فیهی ئیجمالی) ن.

وه بنچینه فیهی یه کان (القواعد الفقهية) ^(۱) : (له فیه وه نزیکه تا وه کو
ئوصولی فیه) بریتی یه له ئه وه هه موو مه سئه له جوزئیه فیهییه نه ، به لام
کو کرا وه ته وه پوختکرا وه ته وه له چه ند بنچینه یه کدا ، ئه گه هه اتوو ئه وه
بنچینه ته له بهر بیته ، ئه وه زانستیکی باشت ده بیته و تیگه یشتنیکی
چاکت ده بیته به سه ر فیهی به گشتی .

هیچ که سیك نیه بتوانیته هه موو مه سئه له فیهییه کان له بهر بکات ، له بهر
ئه وه ی گرانه و ئه سته مه له بهر کردنی هه موو ئه وه مه سئه له فیهییه نه ، به لام
که بیته بنچینه ی فیهی له بهر بکه یته که که مه ، ئه وه هه موو مه سئه له

(۱) القواعد الفقهية حكم أغلبی ينطبق على معظم جزئياته وتعرف أحكامها منه.

فیهیه‌کانت بۆ جیهه‌جی ده‌کات وئاسانی ده‌کات و ده‌چیه ژیر کۆتروولی خۆته‌وه ، وه ئه‌گه‌ر پرسیاریشته لی‌کرا ده‌توانیت حوکمی مه‌سه‌له فیهیه‌یه‌کان بزانیته ، وه مرو‌ف‌ه‌تاوه‌کو بنچینه‌ی فیهی نه‌زانیته ناتوانیته فه‌توا بدات ، وه ئه‌گه‌ر فه‌تواش بدات فه‌تواکانی نارێک ده‌رده‌چن و هه‌له ده‌بن ، وه ئه‌وه فه‌توايانه فه‌توای زانایه‌کی چاک و تی‌گه‌یشته‌و نابیت ، کاتی وا هه‌یه فه‌توا ده‌دات فه‌تواکانی دژیه‌کن ، چونکه (الشريعة لا تجمع بين المتفرقات ولا تفرق بين المتشابهات) به‌لام ئه‌وه که‌سه‌ی که ئاگای له‌بنچینه‌ی فیهی نه‌یه وا ده‌کات ، بۆیه بنچینه‌ی فیهی زانستیکی زۆر خۆشه وه زۆریش به‌سوده بۆیه پی‌ویسته به‌جوانی لی‌ی تی‌گه‌ین ، وه جیاوازی له‌نیوان ئوصولی فیهو بنچینه‌ی فیهی ئه‌وه‌یه که ئوصولی فیهه په‌یوه‌سته به به‌ل‌گه شه‌ری یه‌کان ، به‌لام بنچینه‌ی فیهی په‌یوه‌ندی به‌کارو کرده‌وه‌ی مرو‌فه‌کانه‌وه هه‌یه ، بۆنمونه یاسایه‌کی ئوصولیمان هه‌یه که ده‌لیته (الأمر يقتضي الوجوب) ، ئه‌وه په‌یوه‌ندی به‌به‌ل‌گه‌ی شه‌ری یه‌وه هه‌یه نه‌که به‌کارو کرده‌وه‌ی مرو‌فه‌کان ، به‌لام (المشقة تجلب التيسير) که قاعیده‌یه‌کی فیهی یه ئه‌وه راسته‌وخۆ په‌یوه‌ندی به‌ئیمه‌وه هه‌یه په‌یوه‌ندی به‌کارو کرده‌وه‌مانه‌وه هه‌یه ، وه قاعیده‌ی ئوصولی حوکمیکی گشتی یه ، بۆنمونه ده‌لیین (الأمر يقتضي الوجوب) که‌واته

هه‌موو فهرمانیک که له‌قورئان و فهرمووده‌ی راستدا هاتییّت ئه‌وا بۆ واجبه ، هه‌روه‌ها (قه‌واعیدی نه‌حوی) ش وه‌کو (ئوصلی فیه) گشتی یه‌و هیچ هه‌لاویژدن و ئیستیسنایه‌کی تیڤا نیه ، که ده‌لیین (الفاعل مرفوع) که‌واته هیچ (فاعلیک نیه مه‌رفوع نه‌بیّت) ، به‌لام بنچینه‌ی فیهی بریتی یه له‌حوکمیک ئه‌غله‌بی واته (زۆرینه‌یه) ، بۆیه حوکمی بنچینه‌ی فیهی به‌سه‌ر زۆرینه‌ی به‌شه‌کانیدا جیبه‌جی ده‌بیّت ، حوکمی ئه‌و به‌شانه‌له‌و بنچینه زۆرینه‌یه‌وه وه‌رده‌گیریت ، نمونه‌ی ئه‌مه‌ش کاتیک ده‌وتریت (الأمر بمقاصدها) که بنچینه‌یه‌کی فیهی گشتی یه‌ واته (هه‌موو شتیک به‌گویره‌ی نه‌ته) ، ئه‌و بنچینه فیهی یه‌له‌(نویژ ، زه‌کات ، پۆژوو ، هه‌موو باب‌ه‌کانی په‌رستش و موعامه‌له) جیگای ده‌بیته‌وه ، وه‌له‌ناو هه‌موو بنچینه فیهی یه‌کاندا (٥) بنچینه‌یان گشتین ، ئه‌وانیش :

١. قاعدة الأمور بمقاصدها.

٢. قاعدة الضرر يزال.

٣. قاعدة المشقة تجلب التيسير.

٤. قاعدة اليقين لايزول بالشك.

٥. قاعدة العادة محكمه.

بۆیه ئه وهی که باسکرا جیاوازی بوو له نیوان (اصولی فیهی) و (قه واعیدی فیهی).

لیردها دیینه سهر پی شهکی یه که ی دانهر (الشیخ عبدالرحمن بن ناصر السعدي) به رحمت بیّت :

۱. الحمد لله العلی الأرفق وجامع الأشياء والمفرق

۲. ذي النعم الواسعة الغزيرة والحکم الباهرة الكثيرة

۳. ثم الصلاة مع سلام دائم على الرسول القرشي الخاتم

۴. وآله وصحبه الأبرار الحائزي مراتب الفخار

سهره تا به سوپاس و ستایشی بی پایان بوخوای گه وره دهستی پیکردوه که خاوهنی ههردوو سیفهتی (العلو : بهرزیتی ، الرفق : نهرم و نیانی) ، وه خوای پهروهردگار کوکه ره وهی هه موو شتی که وه ههرویشی لیکیان جودا دهکاته وه .

وه خوای گه وره خاوهنی نیعمهت و بهرکههتی زۆرو بهر فراوانه ، وه خاوهنی داناوی و حیکمهتی گه وره زۆره .

پاشان درودو سلاوی به‌رده‌وام پرژیتته سهر پیغه‌مبه‌ری خوا (صلی الله علیه وسلم) که نه‌سه‌بی قوره‌یشی یه‌و کوّتا پیغه‌مبه‌ره.

وه درودو سلاو له‌سهر ئال و به‌یت و هاوه‌له چاکه‌کانی که ئه‌وپه‌پری پله‌ی به‌رزیتی و شانازیان بوخویان مسوگه‌رکرد.

وه (ئال و به‌یت) دوو مانای هه‌یه :

١_ تایبه‌تی : بریتین له‌و که‌سانه‌ی که خه‌یرکردن پییان هه‌رامه‌و قه‌ده‌غه‌یه که نه‌وه‌کانی ده‌گریته‌وه .

٢_ گشتی : بریتی یه له‌شوینکه‌وتووانی پیغه‌مبه‌ر (صلی الله علیه وسلم).

٥. اعلم هُديتَ أَن أَفْضَلَ الْمَنَنِ عِلْمٌ يُزِيلُ الشَّكَّ عَنْكَ وَالِدَرْنَ

ئه‌ی فی‌رخوازی زانستی شه‌رعی خوا‌ی گه‌وره پینمویت بکات بو‌کاری چاکه‌و هیدایه‌تت بدات ئه‌وه بزانه که باشت‌ترین منه‌ت و فه‌زلی خوا‌ی گه‌وره ئه‌وه‌یه که عیلمت پی‌ ببه‌خشیت ، به‌لام کام زانست ؟ ئه‌و زانسته‌ی که‌وا (شبوهات (شک و گومان) ، وه شه‌هوه (ت له‌سهر لابه‌ریت ، نه‌ک بریتی بی‌ت

له پاره و مال و سامان ، وه خوای گه وره به پیغه مبه ره که ی (صلی الله علیه وسلم) فرموویه تی : (وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا) ، چونکه عیلم مروقی پی بهرز ده بیته وه هه له دونیا و هه له دواپوژدا ، به مهرجیک عیلمه که سود به خش بیته (خوای گه وره عیلمیکی سود به خش و پیروزمان پی به خشیت) ، به لام مال و سامان زورجار ده بیته هو ی به هیلاکچوونی خاوه نه که ی (خوا په نامان بات).

بویه هه موو کاتی که دل دوو نه خویشی پروی تیده کات :

یه که میان : شک و گومان (شوبهه) .

دوو هه میان : شه هوه و ئاره زووبازی .

وه چاره سه ری ئه و دوو نه خویشی یه به زانستیکی به سود چاره سه ره ده بیته ، ئه و زانسته ده بیته هو ی ساپیزبوونه وه ی دله کان و لابر دنی شوبهه و گومانه کان و دووری ده خاته وه له گومان و دلنیا یی پی ده به خشیت ، وه ئارامیشی پی ده به خشیت بوئه وه ی بیپاریزیت له شه هوه و ئاره زووبازی .

٦. وَيَكْشِفُ الْحَقَّ لَذِي الْقُلُوبِ وَيُوصِلُ الْعَبْدَ إِلَى الْمَطْلُوبِ

ئهو زانسته به سودهی که با سمانکرد ده بیته هوئی دهر خستنی هه ق و راستییتی بوخواهن دله پا که کان ، واته (گومان و شوبهه له دله کاندا ناهیلیت و لای ده بات و دلیایی پی ده به خشییت) ، وه به نده کان ده گه یه نیته ئه وهی که داواکراوه (واته شه هوت وئاره زوبازی لی دوورده خاته وهو ناهیلیت) .

٧. فَا حَرِّصْ عَلَى فَهْمِكَ لِلْقَوَاعِدِ جَامِعَةِ الْمَسَائِلِ الشَّوَارِدِ

سوربه له سهه تیگه یشتنی ئهو بنچینهی که باسکران و باس ده کرین له دواتردا ، که کوکراوهی هه موو ئهو بابته فیهیانه یه که په رته وازه بوونه و هه ر دانه و له لایه کن.

٨. فَتَرْتَقِي فِي الْعِلْمِ خَيْرَ مَرْتَقَى وَتَقْتَفِي سُبُلَ الَّذِي قَدْ وُقِّعَا

ئهو کاته تو له زانست و زانیاری دا به ره و پی شه وه ده رویت و پلهت بهرز

دهبیته وه ، وه دهبیته شوین پی مه لگری ئه وه که سانه ی که خوی گه وه
ریگای نیشانداون (مه بهست لی ره دا ئه هلی عیلمه).

۹. وَهَذِهِ قَوَاعِدُ نَظْمِهَا مِنْ كُتُبِ أَهْلِ الْعِلْمِ قَدْ حَصَلَتْهَا

وه ئه م قاعیده و بنچینه ی که له به رده ستدایه من ته نها دامرشتوو وه (واته
له وتیه گه وه زانیانی پیش خومه وه وهرمگرتوو وه من به شیعر
دامرشتووته وه) ، من له کتیبه کانی زانیانی پیش خومه وه به ده ستم
هینا وه وهرمگرتوو وه .

۱۰. جَزَاهُمْ الْمَوْلَى عَظِيمَ الْأَجْرِ وَالْعَفْوَ مَعَ غُفْرَانِهِ وَالْبِرِّ

خوی په روه ردگار پاداشتی گه وره یان بداته وه له سه ر ئه وه کارانه یان ،
خوی گه وره لیان خوش بی و بیانبه خشیته له تاوانه کانیان و چاکه شیان
بو بنوسیته (بیگومان ئه مه ش وه فاو چاکه نواندنه بو زانیانی پیشین به وه ی
دوعای خه یریان بو بکه ین) .

بنچینه‌ی یه‌که‌م له‌بنچینه گشتی یه‌کان :

الأمور بمقاصدها

هه‌موو کارو کرده‌وه‌یه‌ک به‌پیی نیه‌ته‌که‌ی ده‌بیئت (ئهم بنچینه‌یه یه‌کی‌که له‌بنچینه گشتگیره‌کان نه‌ک ئه‌غله‌بی)

(کلی و لیس باغلبی).

۱۱. فَنِيَّةٌ شَرْطًا لِسَائِرِ الْعَمَلِ بِهَا الصَّلَاحُ وَالْفَسَادُ لِلْعَمَلِ

واته (نیهت و مه‌به‌ست مه‌رجی دروستی‌تی یه‌ بۆ تی‌کرای کارو کرده‌وه‌کان ، وه‌ باشی و خراپی کرده‌وه‌کان به‌ستراوه به‌نیه‌ته‌وه) .

نیهت دوو پۆل ده‌بینی :

یه‌که‌میان : بۆئوه‌یه‌ که‌ کارو کرده‌وه له‌یه‌ک جیا بکاته‌وه ، بۆنمونه (جیا‌کردنه‌وه‌ی عیبادت له‌عه‌ده‌ت) یاخود جیا‌کردنه‌وه‌ی هه‌ندی کارو کرده‌وه له‌هه‌ندیکی تر ، وه‌کو (جیا‌کردنه‌وه‌ی سوننه‌تی‌ک له‌سوننه‌تی‌کی دی‌که).

، نمونهش له سهر ئهه خاله ، كه سيك له پوژي ههيني دا خوئی دهشوات بهمه بهستی ئه وهی كه لهشی پاك نیه و گیانی بوئی دیت یا خود له سهر كارو كرده وه هاتو ته وه بویه به و مه به سته وه خوئی دهشوات ، وه كه سيكیش بهمه بهستی پوژي ههيني خوئی دهشوات ، لیڤه دا جیاکارییه كه ههیه له نیوان ئه و دوو شته دا .

دووهمیان : نیهت و مه به ست بوون له ئه نجامدانی كارو كرده وه بو كه سه كان ، ئایا ئه و كاره ی ئه نجامی ده دهیت مه به ست كی یه له ئه نجامدانی ؟؟ ئایا بوخوای په روه ردگاره یان بو غهیره ئه وه ؟ كه ئه مهش خاله سهره کی یه كهیه .

وه نمونهش له سهر بنچینه ی یه كهه :

الأ مور بمقاصدها :

بو نمونه دوو كهس له ده ره وه هه ریه كه و بپه پارهیكه ده دۆزنه وه ، یه كه میان نیهت و مه به ستی ئه وه یه كه هه لی بگریت و بیبات بوخوئی و به دوای خاوه نه كه ی دا نه گه ریت ، به لام دووهمیان مه به ست و نیهتی ئه وه یه كه بیپاریزییت و به دوای خاوه نه كه ی دا بگه ریت تا وه كو خاوه نه كه ی ده بینیت ته وه ، بویه لیڤه دا حوكمی هه ریه كه یان پوون و ئاشكرايه ، ئه ویش ئه وه یه نیهت و مه به ستی هه ریه كه یان ده خوینی نه وه و

حوکمه که شی له سهر ئه وه ددریّت ، که یه که میان به هه لگرتنه وهی پاره که به تاوان بۆی ده ژمیردریّت و دوو هه میشیان به چاکه دهنوسریّت و پاداشت ددریّته وه له سهری .

نمونه یه کی دیکه ، دوو کهس ده چنه سعودیه بۆ مه بهستی به جیهینانی عومره و سهردانی مائی خوا ، یه که میان مه بهست و نیه تی ئه وه یه که بۆ خوشی و سهردان بجیّته سعودیه و تاوه کو خوشی جیگا که ی وه کو گه شتکردن ببینیّت یا خود مه بهست و نیه تی ئه وه یه که پیی بلین چووته عومره به خوا پیاوی چاکه ، وه دوو هه میشیان نیه ت و مه بهسته که ی ئه وه یه که تامه زرۆی بینینی مائی خاویه و تامه زرۆی ئه وه یه په رسته کهانی له ویدا به ئه نجام بگه یه نیّت و عومره بکات ، بۆیه حوکمی هه ریه که یان ده گه ریّته وه بۆ نیه ت و مه بهسته که یان .

۱۲. الدِّینُ مَبْنِیٌّ عَلَى الْمَصَالِحِ فِي جَلْبِهَا وَالِدَرَّةِ لِلْقَبَائِحِ

۱۳. فَإِنْ تَزَاحَمَ عَدَدُ الْمَصَالِحِ يُقَدِّمُ الْأَعْلَى مِنَ الْمَصَالِحِ

۱۴. وَضِدُّهُ تَزَاحُمُ الْمَفَاسِدِ يُرْتَكَبُ الْأَدْنَى مِنَ الْمَفَاسِدِ

فإن تزاحم ضدان يقدم الأقوى بلا نكران^(۲)

بنچینه‌ی دووهم له‌بنچینه فیقهی یه گشتی یه‌کان :

واته : دین بنیات نراوه له‌سهر مه‌صله‌هت و به‌ده‌سته‌ئینانی

وه دوورکه‌وتنه‌وه‌و لادانی مه‌فسه‌ده‌و خراپه‌کاری

مه‌صله‌هت پینج شت ده‌گریته‌وه ، نه‌وانیش :

یه‌که‌م : مه‌صله‌هت‌ی دین.

دووهم : مه‌صله‌هت‌ی نه‌فس (گیان).

سیه‌هم : مه‌صله‌هت‌ی هو‌ش و بیر (عه‌قل).

چواره‌م : مه‌صله‌هت‌ی وه‌چه (نسل).

^(۲) ئەم دیڤره له‌لایه‌ن د. عبداللطیفه وه زیاده‌کراوه.

پینجه م : مه صله حه تی مال و سامان (المال).

ئاینی پیروزی ئیسلام هاتووو بۆ مانه وه و پاراستنی ئه و پینج مه صله حه ته .

بۆچی خوای پهروه دگار جیهادو تیکۆشانی واجب کردووو ؟ بۆچی فه رمان به چاکه و نه هیکردن له خرابه واجب کراوه ؟ وه هه موو کارو کرده وه یه کی چاک هتد ، هه موو ئه مانه بۆ (پاریزگاریکردن له دین) .

ههروه ها بۆچی کهس بۆی نه که سیکی دیکه بکوژیت و هه رامکراوه ؟ بۆ پاریزگاریکردن له نه فس و (گیانی مروّقه).

بۆچی عاره ق و جوړه کانی هه رامکراون ؟ ئه ویش بۆ پاراستنی بیرو هۆش (عه قل).

وه بۆچی زیناو داوین پیسی هه رامکراوه ؟ ئه ویش بۆ پاریزگاریکردن له وه چه و مندال .

وه هۆکاری هه رامبوونی دزی و پێگری و چه ته یی ئه وه یه که پارهو مال و سامانی خه لکی پاریزگاری لی بکریّت و بیاریزریّت .

که واته ئاینی ئیسلام هات بۆئه وهی ئه و پینچ مه صلهحه ته مان بۆ
 بپاریزیت ، هه رچی شتیك هاتوو له م دینه دا هه مووی بۆ پاراستنی ئه و
 پینچ شته یه ، وه دوورخستنه وه و لادانی مه فسه ده و خراپه یه له سه ره ئه و
 پینچ شته ، بۆ نمونه ، خوای گه وه ده فره مویت : (إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ
 وَالْإِحْسَنِ وَإِيتَايِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ
 تَذَكَّرُونَ).

واته " بێگومان خوای گه وه فره مان به دا وه ری و چا که کاری ده کات له گه ل
 ته واوی دروستکرا وه کانیدا ، وه فره مان به صیله ی ره حم و چا که کردن
 له گه ل ناسیا و خزمه کاند ده کات ، وه ریگریش ده کات له هه موو کاریکی
 دزیوو ناپه سه ندو له سنور ده رچوون ".

خوای گه وه ئه مر به و مه صلهحه تانه ده کات و نه هییش له و مه فسه ده و
 خراپانه ده کات ، که واته بیرو با وه ره مان وایه که دینه که مان ئه مر به چا که
 ده کات و ریگریش له خراپه ده کات .

فَإِذَا تَرَاحِمَ عَدَدِ الْمَصَالِحِ يُقَدَّمُ الْأَعْلَىٰ مِنَ الْمَصَالِحِ

ئه گه ره هاتوو دوو مه صلهحه ت پیکه وه هاتن ، ئه و ئه وهی که گه وه ره پر
 بایه خه له شه رعدا ئه وه پیش ده خریت .

بۆ نمونه ئەگەر (دین و نهفس) هات ئەوا (دینهکه) پێش دهخریت ، بۆیه کهسی موسوڵمان گیانی خووی ده بهخشیت له پیناو دینهکهیدا ، بۆیه زانایان دهفرموون : (فیتنه دیت و پروت تێدهکات ، دینهکهشت و نهفسهکهشت و مالهکهت بهریت ، بۆیه مالهکهت بکه قوربانی خۆت و دینهکهت) ، بهلام بهپێچهوانه ی ئەمه وه هه ندیک کهس دینهکه ی دهکاته قوربانی مالهکه ی ، بۆئه وه ی ته نها دیناریکی دهست بکهویت ئاماده یه داوای چی لێبکه ن ، وه ئەمیش ئەنجامی ده دات ، به لایه وه دین به هیچ شیوه یه ک گرنگ نیه ، ئیتر نوێژ ناکات ، جومعه ناکات ، پوژوو ناگریت ، ئەوه ی به لایه وه سوک و هیچ بی ت دینه که یه تی (خوا په نامان بات) ، له کاتی که دا دین له هه موو شتی که گه وه ترو به نرختره .

وه نمونه یه کی دیکه ، ئەگەر که سی که هاته مزگه وت و نوێژی نیوه پو بوو قامه ت کرابوو ، به لام ئەم سوننه تی پێش نوێژو (تحية المسجد) ی نه کردوو ، بۆیه ئەو کاته واز له و سوننه تانه دینی ت و ده چی ت نوێژی نیوه پو ئەنجام ده دات که فره زه ، وه ئەو مه صله حه ته پێش ده خات که گه وه تره .

وَضُّهُ تَزَاحِمُ الْمَافَسِدِ فَارْتَكِبِ الْأَدْنَى مِنَ الْمَافَسِدِ

به لām نه گهر هاتوو دوو مه فسه ده پیکه وه هاتن ، نهوا نهو کاته کامه یان خراپه ی که متره نهو یان به نه نجام ده گه یه نیت و خوٚت له گه وره که یان لاده ده یت .

فَإِنْ تَزَاحِمَ ضِدَانِ يَقْدَمُ الْأَقْوَى بِلا نَكَرَانِ

به لām نه گهر هاتوو (مه صلهحه تیك و مه فسه ده تیك) پیکه وه هاتن ، نهوا نهو کاته کامه یان به هیژ تر بوو لهوی دیکه نهو یان پیښ ده خه ین بو نمونه ، نه گهر له نه نجامدانی کاریکدا ده رکه وت که مه صلهحه تی زیاتر له مه فسه ده که ی ، نهوا نهو کات مه صلهحه ت پیښ ده خریٚت و ده دریٚت به سه ر مه فسه ده دا ، به پیچه وانه شه وه نه گهر هاتوو مه فسه ده که زیاتر له مه صلهحه ته که نهوا مه فسه ده که ده خریٚته پیښی مه صلهحه که (٣).

(٣) تَبَيَّنَ : زانایان وته یه کیان هیه ده لَیْن (درء المفسدة أولى من جلب المصلحة) واته (لادانی مه فسه ده ت له پیښ تره له به ده ست خستنی مه صلهحه ت) ، نهوه له کاتی که دایه که هه ردوو کیان وه کو یه که یه کسان بن ، واته (مه صلهحه ته که وه مه فسه ده که) یه کسان بن هیچیان له پیښ تر نه بیٚت لهوی تریان

بهراستی ئەم چوار دێره گرنگی یهکی تایبهتی خۆی ههیه و تیگه‌یشتنی زۆر پێویسته ، چونکه لهبانگه‌وازدا پێویستت پێی ههیه ، له‌فه‌رمانکردن به‌چاکه‌و نه‌هیکردن له‌خراپه‌دا پێویسته ، له‌ژیان و مامه‌له‌کردنی پوژانه‌دا زۆر پێویسته ، ئەگەر هەر موسولمانێک به‌ته‌واوی له‌م چوار دێره‌ بگات ئەوا موسولمانێکی هۆشیارو دانای لی‌ دهرده‌چییت ، که‌سیکی لی‌ دهرده‌چییت ده‌زانیت هه‌نگاه‌کانی چۆن بنیت ، که‌سیکی لی‌ دهرده‌چییت که‌چاکه‌ی زیاتر ده‌بی‌ت له‌خراپه‌ی ، به‌پێچه‌وانه‌وه‌ ئەگەر له‌م چوار دێره‌ نه‌گه‌یت و له‌خۆتدا جیبه‌جی نه‌که‌یت ئەوا خراپه‌و شه‌رت زیاتر ده‌بی‌ت له‌کاره‌ باش و په‌سه‌نده‌کان ، و یست و مه‌به‌ستت وایه‌ که‌چاکه‌ ده‌که‌یت ، به‌لام به‌خۆت نازانیت و هه‌له‌ ده‌که‌یت و خراپه‌ ده‌که‌یت .

١٥ . قَاعِدَةُ الشَّرِيعَةِ التَّيْسِيرُ فِي كُلِّ أَمْرٍ نَابَهُ تَفْسِيرُ

المشقة تجلب التيسير

ئهمه‌ سیههم بنچینه‌یه‌ له‌ بنچینه‌ گشتی یه‌ کان .

واته " له بنچینهی شه رعمان که ئیسلامه بریتی یه له ئاسنکاری له هه موو
ئهو شته ئه سته و گرانانهی که پوه پومان ده بیټ "

خوی له خویدا گرانی و قورسی دوو جوړه :

یه که میان : ئه وهی که مروڤ نه توانی به ئه نجامدانی ئه وا خوای گه وره
له سه ری فهرز نه کردو وه داینه ناوه ، وه کو خوای په روه ردگار ده فره مویت
: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا).

دووه میان : هه موو ئه و شتانه له خو ده گریټ که له توانای مروڤدایه ، بویه
هه ندی له و شتانهی که پوه پومان ده بیټه وه له و کاته دا ناتوانین
به ته واوی ئه نجامی بدهین ئه وا خوای گه وره له ویدا ئاسانکاریمان بو پیش
ده خات به و مه به ستهی که له تواناماندا بیټ جیبه جیی بکهین ئه وه ش
بیگومان له میهره بانی په روه ردگار دایه ، نمونهی ئه مه ش ئه وه یه که مروڤ
له ساته وه ختی ئاساییدا توانای پوژوو گرتنی هه یه و بویه پیویسته
له سه ری به پوژوو بیټ ، به لام ئه گهر له گه شتی (سه فره یی) دا بوو بیټ که
خوی له خویدا گران و قورسه له سه ر توانای مروڤ ، وه کو ئه بو هوریره
دهیگی پریته وه که پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) فره موویه تی :
(السفر قطعة من العذاب). (بوخاری و موسلم).

واته : " سهفه رکردن به شیکه له نازار چه شتن "

بویه ناکریت بووتریت من سهفه رم کردووه و ماندووش نه بوومه ، چونکه له بنه پره تدا سهفه رکردن ده بیته هوئی ماندوو بوونی مروؤ ، وه بنچینه یه کی فیهی شیمان هیه که دهوتریت : (العبرة للغالب الشائع لا للقليل النادر) ناکریت یه ک جار یان زیاتر بکریتته پیوهر بۆ شته کان.

له بهر ئهو سهفه ره خوای گه وره له و کاته دا پۆژووی له سه ر لا ده بات ، چونکه گه شتکردنه که ده بیته مایه ی هیلاکی و قورسی له سه ر ئهو که سه ، ده بینین ئهو گرانی یه ئاسانکاری به دوای خویدا هیئا که ئه ویش نه گرتنی پۆژووه که یه (المشقة تجلب التيسير) ، وه جگه له وهش ئهو گرانی یه ئاسانکاری یه کی دیکه شی به دوای خویدا هیئا ، ئه ویش (قصر الصلاة) کورتکردنه وهی نوێژو (جمع الصلاة) کوکړدنه وهی نوێژه ، که واته ئهو گرانی یه سی ئاسانکاری به دوای خویدا هیئا ، وه هه ندی جاریش ته نانه ت گوپان به سه رگرانیه که دا دیت و شتیکی دیکه جیگه ی ده گریته وه ، نمونه ی ئه مهش (نافره تی دوگیان و نافره تی شیردر) له و ساته وه خته دا ، ئه گه ر ترسی هه بوو له سه ر مندا له که ی ئه و پۆژوو ناگریته وه ته نها فیده

دهدات له بری ، دهیینن ئەم هه موو ئاسانکاری یه به دوای ئەو گرانی و نارهه تیه دا دیت که باسکرا .

بۆیه دینه که مان دینیکی ئاسانه و ئاسانکاری زۆری تیدایه ، به لام له سنورو چوارچیوهی شه رعی ئیسلامدا ، نه که له سنوری تاوان و بی شه رعیدا ، له م پرووه وه خه لکی بوونه ته (٣) به شه وه ، ئەوانیش :

١ _ توندپهرو : ئەو که سانه دهگریته وه که به هیهی شیوهیه که ئاسانکاری وه رناگرن و دینه که له سه ر خه لکی قورس و ئالۆز ده که ن ، له گه ل خه لکی ئاکاری تونده ، وه ئەوه نده تونده ته ماشا ده که یت سوننه تی که له سه ر خه لکی ده کات به واجب ، وه مه کروه ی که ده کات به حه رام ، بۆیه ئەوه هه له یه و دروست نیه ، بۆیه پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده فره مویت : (فإنما بعثتم میسرین ، ولم تبعثوا معسرین). (صحیح البخاری).

واته " ئیوه بو ئەوه هاتوون که ئەم ئایینه له سه ر خه لکی ئاسان و خو ش بکه ن نه که ئالۆزو گرانی بکه ن " .

وه فره مویه تی (صلی الله علیه وسلم) : (بشروا ولا تنفروا). (صحیح البخاری).

واته " موژدهدر بن نهك وا لهخهلكی بکهن له دینه که پابکهن و دوور بکه ونه وه "

بویه فهرمووی (صلی الله علیه وسلم): (إن منكم منفرین). (صحیح البخاری).

هه ندی کهس له ئیوه خه لکی له دین دهره تیئنی و دووری دهخاته وه ، بویه وهکو ئاموژگاری یهك بۆ هه ندی له گه نجانمان که توندی یه کی پیوه یه ، که پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) فهرموویه تی : (إن لكل عمل شرة) . (صحه الألبانی فی صحیح الترغیب برقم ۵۶).

واته " هه موو سه ره تایه کی کارو کرده وه گهرم گورپییه کی زیادی پیوه یه " ، وه ده بینین هه لسه که وتی له گه ل خه لك هه لیه و بی ئه وه ی خو ی به خو ی بزانی ت خه لکی له دین دوور دهخاته وه و له خه لکی دهکات که رقیان له دین و پیش و شهروال کورتی بیته وه .

٢ _ شلهرو : ئه و که سانه دهگریته وه که به ناوی ئاسانکاری یه وه حهرام بۆ خه لکی هه لال ده کهن خوا په نامان بات ، به داخه وه و له خه لکی ده گه یه نن که ئه و حهرام به هه لال دانانه یان بریتی یه له میانره و ی !!! ئیستا له ناو خه لکی دا ئه و که سانه به میانره و داده نریت که گورانی و

مۆسیقا بۆ خه لکی حه لال ده کهن ، وه ئافره تی سه ر پوت ده خه نه سه ر
شاشه که یان ، زنجیره ی دۆبلاژکراوه ئیرانی تورکی یه کان په خش ده کهن ،
وه زۆریک له شته حه رامه کان به حه لال داده نیی ، ئه و که سانه به خویان
ده لێن دینی ئیمه دینی میانپه وه ، والله برام ئه وه دینی حه رامه نه ک دینی
میانپه وه ی ، بۆیه براکانم ئه وه ی که ناوی ئاسانکاری لێنراوه ئه وه سته م
کردنه ، ئه وه هه ق و پاستیتیان به باتله وه لکاندوه ، بۆیه ئه وه دوجار
گونا هه و تاوانه ، جاریکیان که تاوانه که ئه نجام ده دن ، وه جاره که ی
دیکه ش ئه وه یه که پۆشاک ی شه رعی به به ردا ده کهن و حه لالی ده کهن .

٣ _ میانپه وه (نیوه ند) ^(٤):

ییگومان ئه هلی سوننه ت و جه ماعه ت هه لگری ئه و په یامه ن به ئیزنی
خوا تا کو پوژی قیامه ت و له لۆمه ی لۆمه کارانی ش ناترسن ، چونکه
نه ئه وه نده توندن که خه لکی له دین بپه تیئن و دووری بخه نه وه به ته نها
تاوانیکی بچووک و یه کسه ر حوکی کافر بوونی به سه ردا بده ن ، نه ش
ئه وه نده شل و کورته روه ن حه رام به حه لال بزانه ن و شیرکی گه وره به سوک
ته ماشا بکه ن و بیده یان لابیته سوننه ت ، هه روه کو شیخولئیسلام ئیبنو

^(٤) داپێژهر (هیوا زیرهک) ئهم خاله ی نویسه و.

تیمیه فهرموویه تی : (هر بویه ئه هلی سوننه له هه موو به شه کانی دین نیوهندن و دوورن له توندپهوی و شلرپهوی ، چونکه کارو گوشتاریان هه لقولای دهستگرتنه به قورئان سوننهت ، وه ئه و بیروپایانهی که ئه وانهی پیشتر هاتوون له (المهاجر والأنصار) که یه کده نگبون له سهری و وه ئه وانهشی شوین پیی ئه وان هه لده گریت به چاکه)^(۵).

بیگومان ئه مه هه ر وته نیه بخریته سه ر کاغه ز یان ته نها له ده مه وه ده ربجیت و بدریته گوئی بیسه راندا ، به لکو کارو کرده وی پوژانه سهنگی مهحه که لای ئیمانداران کی سیفاتی خه واریجی هه یه و کیش سیفه تی ئیرجائی هه یه و له و نیوهنده شدا کام کو مه ل که هه ر له سه ره تای ئیسلامه وه شوین کیتاب و سوننه که وتوون ودریژهو به رده وامییان هه یه تاپوژی کو تایی به پشتیوانی و ئیزنی خوی گه وره ، وه هه ر ئه و به شه ی ئیسلامه که هه لال به هه لال و هه رامیش به هه رام ، کو فر به کو فر ده زانییت و بیده ش به بیده ، وه موسو لمان به موسو لمان و بی دین و مولحیدو کافریش به کافر ، پوخته ی قسه که ئه وه یه شته کان تی که ل به یه کدی ناکات و کافری لا ئیماندار نیه و به پیچه وانه شه وه ئیماندار ی لا بی دین و کافر

(۵) مجموع الفتاوی ۳/ ۳۷۵.

نیه و له سهر ئه و ریبازهیه که قورئان و سوننهت خالی یه کلاکه ره وهیه و داوهره بۆ هه موو گرفت و پرسیاره کان .

١٦. وَلَيْسَ وَاجِبٌ بِلاِ اقْتِدَارٍ وَلَا مُحَرَّمٌ مَعَ اضْطِرَارٍ

واته " ئه و شتانهی که له توانای ئیمانداردا نه بیئت واجب نیه وه له کاتی ناچاریدا شتت له سهر هه رام و قه دهغه نا کریت " (٦).

توانا مه رجه بۆ ئه رك خستنه سهر، وه کو خوای گه وره ده فهرمویت : (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا)، پیغه مبه ری خوا (صلى الله عليه وسلم) ده فهرمویت : (صل قائما فإن لم تستطع فقاعدا ، فإن لم تستطع فعلى جنب). (صحيح البخاري).

واته " به پیوه نویتز بخوینه ، ئه گهر له توانا تدا نه بوو به دانیشتنه وه ، وه ئه گهر هه ر توانای ئه وه شت نه بوو ، به راکشانه وه له سهر لا نویتزه کانت بخوینه " .

(٦) به واتای (القدرة مناط التكليف).

که واته هر شتیك له توانای ئیمانداردا نه بیئت نابیتته واجب له سهری ، به لام به داخه وه هه ندیک له موسولمانان شتیك له توانایدا نیه که چی هر ده لیئت (واجبه) ، بو نمونه ، پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده فرمویت : (من رای منکم منکرا فلیغیره بیده فإن لم یستطع فبلسانه فإن لم یستطع فبقلبه وذلك أضعف الإیمان). (رواه مسلم).

واته " هر که سیك له ئیوه خراپه کاری یه کی بینی با به ده ست بیگوریت ، ئەگەر له توانایدا نه بوو با به زمان بیگوریت ، ئەگەر توانای ئەوه شی نه بوو با به دل پیی ناخوش بیئت و بهو تاوانه رازی نه بیئت بیگومان ئەمهش له لاوازی ئیماندا یه ."

که واته تو ناتوانیت خراپه یه که به ده ست بگوریت ئیتر له کوی ده توانیت جیهادو تیکوشان له پیناوی خوادا بکهیت !!؟

نمونه ی ئەم بنچینهش ئەوه یه که سیك خه ریکه له برساندا ده مریت و لهو کاته شدا مرداره وه بوویه که له ویدا یه ، بویه ده توانیت لیی بخوات هه رچه نده له بنه ر هتدا گوشتی مرداره وه بوو هه رامه ، یاخود ناچار ده کرییت به کوشتن ئەگەر کوفر نه کهیت ، بویه له ناچاریدا تو له ویدا کوفر ده کهیت ته نها له بهر ئەوه ی نه کوژرییت ، والله أعلم.

۱۷. وَكُلُّ مَحْظُورٍ مَعَ الضَّرُورَةِ بِقَدَرِ مَا تَحْتَاجُهُ الضَّرُورَةُ

بهواتای (الضرورة تقدر بقدرها) .واته "ئه ندهازی ئه و شتانهی که له کاتی ناچاریدا دروستن بخورین یان ئه نجام بدرین ته نها به پیی پیو یست و ناچاری ده بیئت " .

بویه نابیئت تو زیاد له وهی پیو یستته به کاری بهینیت ، چونکه ئه و کاته له ناچاری دهرده چیئت و ئه نجامدانیشی به تاوان ئه ژمار ده کرین .

۱۸. وَتَرْجِعُ الْأَحْكَامُ لِلْيَقِينِ فَلَا يُزِيلُ الشَّكَّ لِلْيَقِينِ

بنچینهی چواره م له بنچینه گشتی یه فیهی یه کان :

الیقین لایزول بالشک

واته " گومان و دوو دلی دنیایی و یه قین لانا بات " .

واته " پیو یسته هه موو حوکمه شه رع ی یه کان بگه پرینریتته وه بو باری دنیایی وه گومان و دوو دلی دنیایی و یه قین لانا بات " .

بۇ نمونە ، كەسپك ئويىڭنى نيوەرۇ دەكات ، بۆيە لەو كاتەدا گومانى بۇ
دروست دەبيت ئايا لە پكاتى دوومە يان سېھم ، بەلام دۇنيايە لەوى
دوو پكاتى كردوو بەلام لەسېھمەدا گومانى ھەيە ، لەبەرئەوہ دوو
پكاتەكى بۇ دەژميرديت ، چونكە دۇنيايەو دەبيت بچيتە پكاتى
سېھمەوہ ، كەواتە گومانەكە واى لى نہ كر كە ئەو پكاتەى بۇ
بژميرديت ، بەلام بەھوى ئەوہى دۇنيابوو لەوى دوو پكاتى كردوو لەو
كاتەدا يەقىنەكە دەخريتە ييش گومانەكەوہ .

نمونەيەكى دىكە ، ئەو يەكەسىڭ دەستىنىڭ دەشتات و نوپۇزى نىوېرۇ
دەكتات ، دواتر بەنيازە دوو پكات نوپۇزى سوننەتى پاش نوپۇزى نىوېرۇ
بخوئىنىت ، بۇيە لەو كاتە گومانى بۇ دروست دەبىت ئايا دەستىنىڭ
ماوە ياخود نا ، بۇيە ئىستا دوو حالەتى لەپىشدايە ، يەكەمىيان دۇنيايە
لەوھى دەستىنىڭ گرتووه نوپۇزى نىوېرۇ خويندووه ، حالەتەكەى
دىكە گومانى ھەيە ئايا دەستىنىڭ ماوە ياخود نا ، لەبەر ئەو لەو
كاتەدا وەكو لەبنچىنە فىقھىيەكەدا باسما نكرد (اليقين لايزول بالشك)
حالەتى يەكەم ئەژماردەكرىت بەوھى دەستىنىڭ ماوە ھىچ كىشەيەكى
تېدا نىيە ، چونكە دۇنيايە لەوھى دەستىنىڭ گرتووه نوپۇزىشى پىوھ

کردوه ، به لām به گومانه و دوو دلّه له وهی دستنویژی ماوه یان نا ، بویه
ئهو گومانه به دلنیا یی یه که دهسریته وهو نامینیت .

پیاویک هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) و پیی
فرموو : ئه ی پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم) له ناو نویژه کانمدا
وام به خه یالدا دیت که دستنویژم ده شکیت ، بویه پیغه مبهری (صلی الله
علیه وسلم) فرمووی : ههر که سیك وای ههست کرد که له ناو نویژه کهیدا
دستنویژی ده شکیت با واز له نویژه کهی نه هیینیت تاوه کو گوئی له دهنگی
خوی ده بیت یان بونی لیوه دیته دهر . (صحیح البخاری).

١٩. وَالْأَصْلُ فِي مِيَاهِنَا الطَّهَارَةِ وَالْأَرْضِ وَالْثِّيَابِ وَالْحِجَارَةِ

٢٠. وَالْأَصْلُ فِي الْأَبْضَاعِ وَاللُّحُومِ وَالنَّفْسِ وَالْأَمْوَالِ لِلْمَعْصُومِ

٢١. تَحْرِيمُهَا حَتَّى يَجِيءَ الْحِلُّ فَافْهَمْ هَذَاكَ اللَّهُ مَا يُمَلُّ

واته " بنچینه له ئاودا پاکی یه ، وه (زهوی و جل و بهرگ و بهرد) ههر
هه مووی له بنچینه دا پاکن " (٧).

(٧) (الأصل بقاء ما كان على ما كان)

وه له بنه پره تدا چوونه لای ئافرهت بو مروؤ هرامه و قه دهغه یه تا ئه و
کاته ی ماره ده کری ، وه گوشتیش پیش سه ربړین هرامه ، وه نه فس و
خوین و مالی که سی بی تاوان هرامه تاوه کو هوکاریک دیته پیش بو
حه لال کردنیان ، بویه تیبگه و فیربه ده رباره ی ئه و شتانه ی که بو ت
باسکراو خرایه پوو ."

۲۲. وَالْأَصْلُ فِي عَادَاتِنَا الْإِبَاحَةُ حَتَّى يَجِيءَ صَارِفُ الْإِبَاحَةِ

۲۳. وَلَيْسَ مَشْرُوعًا مِنَ الْأُمُورِ غَيْرُ الَّذِي فِي شَرْعِنَا الْمَذْكُورِ

واته " له بنه پره تدا هه موو ئه و شتانه ی که تایبه ت نین به په رسته شه وه واته
هه موو کارو کرده وه و ژيانی پوژانه ده گریته وه جگه له په رسته ش و

واته " له بنه پره تدا هه ر شتیك چۆن بووه ده بیئت هه ر به و شیوه یه ش بیئت ."

له ئوصلیشدا بنچینه یه کی له و شیوه یه مان هه یه پیی ده وتریئت (الإستصحاب
الأصلي).

عیباده ته کان ، هه موو ئه وان ه دروستن و حه لآلن تا وه کو به لگه یه ک دیت
باسی حه رامبوونیمان بۆ ده کات "

وه کو وتراوه (الأصل في العادات الحل والإباحة)

بۆنمونه ، هه موو جل و به رگیکی ئاسایی و پیک و پیک بۆ ئافره تان
دروسته و حه لآله ، به لآم ئه گهر هاتوو ئه و جل و به رگه جل و به رگی پیاوان
بوو ، ئه و ئه و کاته خو چواندن ئافره ته به پیاو بۆیه له به رکردنیان
دروست نیه و حه رامه ، به به لگه ی ئه و فه رمووده یه ک پیغه مبه ری خوا
(صلی الله علیه وسلم) فه رموویه تی : (لعن رسول الله صلى الله علیه وسلم
المتشبهین من الرجال بالنساء والمتشبهات من النساء بالرجال). (صحیح
البخاری).

واته " نه فره تی خوای گه وره له و پیاوانه ی که خو یان به ئافره ت ده چوینن ،
وه له و ئافره تانه ش که خو یان به پیاوان ده چوینن " .

وه به پیچه وان هه بۆ پیاوانیش دروست نیه و خو یان به ئافره تان بچوینن و
جل و به رگ و شیوازو هه لئس و کهوتیان وه کو ئافره تان لیبکه ن و
بۆئه وانیش هه مان حوکمی به سه ردا ده دریت و نه فره تیش له وان کراوه .

یا خود شیوازی کرین فروشتن له بنه پرتدا حه لاله و مروفت تیایدا ئازاده چ
کاریک دهکات ، به لام (نابیئت ریبای تیا بیئت ، وه دزی نه بیئت ، وه حه رام
نه بیئت و شته کان حه لاله بیئت ، ... هتد) .

ولیس مشروعا من الأمور غیر الذي في شرعنا مذکور

واته " له بنه پرتدا هه موو په رستشیک دروست نیه جگه له و کارو کرده وه
په رستشته نه بیئت که له شه رعدا هاتوو وه دیاریکراوه " (٨).

که واته نابییئت ئیماندار به بی به لگه خواپه رستی بکات ، بویه خواپه رستی
ناکریئت به بی به لگه ، بۆنمونه ، (سه عیدی کوپی موسه ییب) که سیکی
بینی دواى ئه وهی دوو پکات نویژى سوننه تی به یانی کرد هه ستایه وه
دوو پکاتی دیکه شی کرد ، بویه سه عیدی کوپی موسه ییب پیی فهرموو :
ئه و نویژه چی بوو کردت ؟ ئه ویش وتی : ئه وه نویژى سوننه ته ، بویه
سه عیدی کوپی موسه ییب فهرمووی : نه خیر ئه وه سوننه ت نیه ، به لکو
پیچه وانه ی سوننه ت کردوو ، وه پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)
له پییش نویژى به یانی له دوو پکات زیاتر نویژى سوننه تی نه کردوو ،

(٨) (الأصل في العبادات المنع).

بویه هر كه سيك ههستیت بهئه نجامدانی نویتیک یان كارو كرده وهيك كه په یوه ندى به خواپه رستی یه وه هه بیئت پیویسته له سه ری به لگه ی هه بیئت بوئه نجامدانی نه گهر نا ئه وا تاوانبار ده بیئت له سه ر ئه و كارو كرده وه یه ی نه ك خیر و پاداشتی بگات ، نمونه یه كی ديكه ، یه كيك له ته نیشتی (عبدالله ی كوپری عومهر) ره زای خویان لی بیئت ، پژمی وه وتی : (الحمد لله والصلاه والسلام على رسول الله) ، له و كاته عبدالله ی كوپری عومهر پیی فه رموو : پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) به و شیوه یه فییری نه كرده ی ، ته نها فییری ئه وه ی كرده ی بلیین (الحمد لله) ، ئه و كابرایه ش وتی : ئایا خوی گه و ره سزام دهدات له سه ر ئه وه ی كه سه لا و اتم داوه له سه ر پیغه مبه ره كه ی !!؟ ، عبدالله ی كوپری عومهر یش پیی فه رموو : نه خیر خوی گه و ره له سه ر سه لا و اته كه سزات نادات ، به لكو له سه ر ئه وه سزات دهدات كه پیچه وانه ی شه رع ی خواو سوننه تی پیغه مبه ره كه یت كرده وه (صلی الله علیه وسلم).

٢٤. وَسَائِلُ الْأُمُورِ كَالْمَقَاصِدِ وَأَحْكَمُ بِهِذَا الْحُكْمُ لِلزَّوَادِ

واته " ریگه گرتن بهر بۆ گه یشتن به مه به ست و گه رانه وه شت
له مه به ست که وه هه مان حوکمی مه به ست که ی هه یه " (۹).

لیڤه دا (۳) شتمان هه یه :

۱ _ المقصد : خودی عیبادته که ده گریته وه .

۲ _ الوسائل : ریگه گرتنه بهر و چون بۆ عیبادته که ده گریته وه .

۳ _ (الزوائد) یا خود (المتتمات) : گه رانه وه و هاتنه وه له عیبادته که ده گریته وه .

بۆ نمونه ، که سیك ده چیت بۆ نویژی جه ماعت له مزگه وت ، نویژی
جه ماعت له مزگه وت حوکمه که ی واجبه ، بۆیه هاتنه که ش بۆ نویژ به واتای
(وه سیله که) ئه ویش حوکمی واجییتی وهر ده گریت ، وه دوا ی ته و او بوونی
نویژه که ش گه رانه وه شت له مزگه وت وه هه ر هه مان ئه جرو پاداشتی
مه به ست که ی هه یه نه ک (حوکمه که ی).

هۆزی (به نی سه له مه) مالیان دوور بوو له مزگه وتی پیغه مبه ری خوا وه
(صلی الله علیه وسلم) ، له بهر ئه وه وتیان : ئه ی پیغه مبه ری خوا (صلی

(۹) الوسائل المباحة لها أحكام المقاصد .

الله علیه وسلم) مائی ئیمه زور دووره له مزگه وته وه ، چه زده کهین له ماله کانمان بگوازینه وه نزیک مزگه وته که ، پیغه مبهری خواش (صلی الله علیه وسلم) پیی فهرموون : (یا بنی سلمة دیارکم تکتب آثارکم) . (رواه مسلم).

واته " ئەوی بهنی سه له مه بمیننه وه له جیگا کانتان چونکه شوین پیتان هه مووی به پاداشت له لای خوا ده نوسریت .

ههروه ها ئەگەر مه به سه ته که کاری حه رام و قه ده غه کراو بیّت ، بۆنمونه ، مهی خواردنه وه و قوما ر و دزیکردن بیّت ، ئەوا پۆیشتنه که شی هه مان حوکم و سزا و تاوانی هه یه (*) .

(*) تیبینی : کۆمه لیک کهس به بیانوی ئەم بنچینه فیهی یه وه دین مۆسیقا و فیلمی تورکی و ئیرانی و ئافره تی سه ر پووت و هتد ، په خش ده کهن به بیانوی ئەوهی که مه به ستیان بانگکردنی خه لکی یه بۆ سه ر ئایینی ئیسلام ، بۆیه له وه لāmدا ده لێین : نه خیر ، ئەم یاسایه ئەو شتانه ده گرێته وه که خۆی له خۆیدا هه لāl و دروستن ، واته وه سیله یه کی ناشه رعی و حه رام نین ، بۆیه ئەگەر ئەو وه سیلانه حه رام و تاوان بن ئەوه به تاوان ده ژمی ردیّت و ناچیتّه ژیر چه تری ئەم بنچینه فیهی یه وه که زانایان باسیان لیوه کردوه ، به لکو ده چیته ناو چوارچیوهی ئەو یاسایه ی که ده وتریّت : (الغایة تبر الوسيلة) ئەمه یاسا و بنچینه یه کی جوله که یه ، واته " بۆ گه یشتن

٢٥. وَالْخَطَا وَالْإِكْرَاهُ وَالنَّسْيَانُ أَسْقَطَهُ مَعْبُودُنَا الرَّحْمَنُ

واته " خوای گه وره به پرهمی خوئی هه لهو به زوره ملی و له بیرچوونه وهی له سهر بهنده کانی لابر دووهو به تاوان ناینوسیّت "

الخطأ : ما فعل أو ترك من غير عمد .

واته " ئه وهیه که مروؤ کاریک ئه نجام بدات یا خود وان له کاریک بهینیت به بی مه به ست به هوئی هه له کردنه وه "

الإكراه : ما أجبر على فعله أو تركه ^(١٠).

به مه به ست هه موو ریگا گرتنه به ریك ئاساییه و دروسته " ، ئیتر هه رچهنده ریگا گرتنه به ره که حهرام و تاوان بیّت ئه وه به تاوان نازمیردریّت لایان .

وهکو سه دام حوسیّنی تاغوتی به عسی یه کان دهیگوت (كل شيء من أجل النصر) ، واته " هه موو ریگه یه که ده گرینه بهر بو گه یشتن به سه ره که وتن " ، بویه ئه نفال و کیمیا باران و جهنگی کوهیت و کوشتاری عیراقیه کان هتد ، هه موو ئه وه ریگایانه ی گرتنه بهر ته نها بو گه یشتن به سه ره که وتن خوئی .

^(١٠) له باسی (ئیکراهدا) ئه نجامدانی تاوان له ژیر گوشارو هه ره شه دا پیویستی به پرونکردنه وهی زیاتره ، بۆنمونه ، که سیّک هه ره شه له که سیّکی دیکه ده کات و پیّ

واته " بهو کاره دهوتریت که مروؤ له کاتی ئەنجامدانیدا زۆری لیبکهه
له ژیر هه پره شهو گوشاردا، یا خود واز له کاریک بهینیت هه به هه مان
هوکار".

النسیان : ما فعل أو ترك سهواً.

دهلیت : ئەبیت ئەو پیاوهم بۆ بکوژیت ، ئەگینا دهتکوژم ، ئایا دروسته له ژیر ئەو
هه پره شهدا بچیت ئەو پیاوهم بۆ بکوژیت تاوه کو نه فسی خوی بیاریزیت ، بیگومان
نه خیر دروست نیه ، چونکه نه فسی تۆ به پزتر و چاکتر نیه له نه فسی ئەو پیاوهم که
دهته ویت له بهر پاراستنی نه فسی خۆت بیکوژیته وه ، بۆیه ئەگەر تۆشیا کوشت
ئەوا بۆت نیه له بهر خۆت کهسی تر بکوژیته وه ، بۆیه ئەوه ئیکراهه که
له به سه رهاتی (عه ماری کوپی یاسر) دا هاتوو ، کاتی که هه پره شهیا لی کرد که
کوفربکات و جنیو به پیغه مبهری خوا بلیت (صلی الله علیه وسلم)) ، بۆیه خوی
کهوره ئەو نایه تهی دابه زانده خواره وه (إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ).

وه خیلاف هیه له سه ره کار له گه ل گوشتار له کاتی ئیکراهدا ، هه ندیکیان ده لێن ته نها
له گوشتاردا بۆت هیه وه له کرداردا بۆت نیه ، و اتا ئەگەر پیت و ترا کړنوش ببه بۆت
بتیک ئەگینا دهتکوژین ، تۆ له و کاته دا بۆت نیه کړنوشه که ببهیت ئەگه ریش
بکوژیت ، به لām شه یخولئیسلام (ئیبنو تهیمیه) و جمهوری زانایان له گه ل ئەوه دان
کردار و گوشتار هیچ جیاوازی یه کی نیه له و کاته دا به مه رجیک دلت پرییت له ئیمان و
به نا چاری ئەو کاره بکهیت.

واته " ئه وهیه کاریک ئه نجام بدریت یا خود واز له کاریک بهینریت به نه زانین و له بیرچوونه وه ".
 به نه زانین و له بیرچوونه وه "

بویه پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)) ده فهرمویت : (من نام عن صلاة أو نسيها فليصلها إذا ذكرها). (متفق عليه)

واته " هه رکه سییک خه وتبوو یان له بیر ی چوو نوێژه که ی بکات ، ئه واه کاته ئه نجامی ده دات که به خه بهر دیته وه یان بیر ده که ویته وه ".
 کاته ئه نجامی ده دات که به خه بهر دیته وه یان بیر ده که ویته وه "

یا خود پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه وسلم)) له فهرمووده یه کی دیکه دا فهرموویه تی : (إن الله تجاوز عن أمتي الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه). (صحيح الجامع الصغير)

واته " له سی کاتدا خوی گه وره تاوانی له سه ر ئه م ئوممه ته هه لگرتوو ه : هه له و له بیرچوون و که سییک به زۆرکردن و هه ره شه تاوانیک ئه نجام بدات یان فه رزیک نه کات ".
 هه له و له بیرچوون و که سییک به زۆرکردن و هه ره شه تاوانیک ئه نجام بدات یان فه رزیک نه کات "

خوی گه وره ش ده فهرمویت : (رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا).

واته " په ره رداگارا ئه گه ر هاتوو له کاریکدا له بیرمان چوو یا خود هه له مانکرد ئه وایمان مه گره ".
 په ره رداگارا ئه گه ر هاتوو له کاریکدا له بیرمان چوو یا خود هه له مانکرد ئه وایمان مه گره "

۲۶. لَكِنْ مَعَ الْإِتْلَافِ يَثْبُتُ الْبَدَلُ وَيَنْتَفِي «التَّائِبُ» عَنْهُ وَالزَّلُّ

واته " له گهل له ناو بردنیدا هاوشیوه که ی پیویست ده بیّت به لام تاوانی له سهر نانوسریت "

ئه گهر که سیك که سیکی دیکه ی کوشت به نه زانی و به بی مه به ست ئه وا هه رچه نده لای خوای گه وره به نه زانی و به بی تاوان ده ژمی ردیّت ، به لام پیویسته له جیگای تاوانه که ۲ مانگ له سهر یه که به پوژوو بیّت .

۲۷. مَسَائِلُ الْأَحْكَامِ فِيهَا فِي التَّبَعِ يَثْبُتُ لَا إِذَا اسْتَقْلَ فَوْقَ

واته " له پرس و باسی ئه حکامه کانی ئه و به شانیه لاهه کین و سه ره خوین هه مان حوکمیان هیه له گهل لایه نه سه ره کی یه که له کاتی کاریکردن و مامه له کردندا "

له م بنچینه ده توانین سی پرگه ده بهینین ، ئه وانیش :

یه‌که‌م :

التابع التابع

بۆ نمونه ، که‌سیک زه‌وی یه‌ک ده‌کریّت ، وه له‌ناو زه‌وی یه‌که‌شدا بیریکی ئیرتیوازی تیدایه ، که‌واته بیره‌که‌ش له‌چوارچیوه‌ی زه‌وی یه‌که‌دایه‌و ئه‌ویش ک‌ردراوه‌و به‌تابع داده‌نریّت ، واته پاشکویه له‌ک‌رینه‌که‌دا .

دووه‌م :

التابع لایفرد بحکم:

واته تابع یاخود پاشکوی شته‌که به‌ته‌نها مامه‌له‌ی پیوه‌ناکریّت ، چونکه سه‌ربه‌خۆ نیه ، نمونه‌ش ، که‌سیک مه‌پ‌یکی هه‌یه ، مه‌پ‌که بیچووه‌یه‌کی له‌سکدایه ، بۆیه‌ناکریّت هه‌یج کات مامه‌له‌ به‌بیچووه‌که‌ی ناو سکی مه‌پ‌که بکریّت ، یاخود له‌نمونه‌ی پیشوو بیرى ئیرتیوازی ناو زه‌وی یه‌که‌ مامه‌له‌ی پیوه‌ناکریّت ، چونکه تابع زه‌وی یه‌که‌یه‌و سه‌ربه‌وه‌و جیاوازانیه .

سیهه‌م :

التابع یستقل بحکم إذا أفرد :

به‌لام له‌م خاله‌یاندا شتی‌کمان بو جیاده‌بیته‌وه ئه‌ویش ئه‌وه‌یه ئه‌گه‌ر
 تابعه‌که یاخود پاشکوکه سه‌ربه‌خویی خو‌ی وهرگرت و بووه شتیکی دوور
 له‌تابع ، ده‌گه‌رینه‌وه بو‌نمونه‌کانی پیشوو ، ئه‌گه‌ر هاتوو بیرى ئیرتیوازی
 یه‌که له‌سوچیکی زه‌ویه‌که دابوو به‌واتای ده‌توانرا سه‌ربه‌خو بکریّت و
 جودا بکریته‌وه له‌زه‌وی یه‌که ، بو‌یه ئه‌و کاته ئاساییه مامه‌له‌ی پی‌وه
 بکریّت و به‌شتیکی سه‌ربه‌خو ده‌ژمی‌ردریّت .

٢٨. وَالْعُرْفُ مَعْمُولٌ بِهِ إِذَا وَرَدَ حُكْمٌ مِنَ الشَّرْعِ الشَّرِيفِ لَمْ يُحَدَّ

ئهمه‌ش پینجه‌م بنچینه‌یه له‌بنچینه فیهی یه‌ گشتی یه‌کان :

واته " ئه‌گه‌ر وشه‌یه‌کی گشتی له‌شه‌رعدا هات ئه‌و کاته بو‌دیاریکردنی
 عورف به‌کارده‌هینریّت " .

داب و نه‌ریتی کو‌مه‌لایه‌تی نی‌و خه‌لک کاری پی‌ده‌کریّت له‌دوو حاله‌تدا ،
 به‌لام ده‌بیّت دوو مه‌رجی تی‌دا‌بیّت .

حاله‌ته‌کان ده‌بیّت به‌م شی‌وه‌یه بن :

۱ _ ئەگەر حوکمیکی شەرعی هات و سنووری بۆدانه نرابوو ، ئیدی لهو کاته دا عورف حوکم دهکات بهو شیوازهی که دانراوه لهو شوینه دا ، بۆنمونه ، پیاو واجبه له سهر پارهی مال و مندالی دابین بکات لهکاتی (نفقه) دا ، بهلام برهکهی له شەرعه دا دیاری نهکراوه ، بۆیه لهو کاته دا پیویسته رهچاوی عورف و عاداتی کۆمه لایهتی ناوچه که بکریت و به یاسای ئەو شوینه و به پیی ئەو سهرده مه برهکهی دیاری دهکریت .

۲ _ بۆ دیاریکردن و سنوردارکردنی شته کان ، بۆنمونه که سیك مارهی ئافرهت دهپریت له سهر (۲۰) مسقال ئالتون ، بهلام باسی ئەوه ناکریت ئایا ئەمه پیشه کی یه؟ یاخود پاشه کی ؟ بهلام به پیی ئادابی عورفی ئەو ناوچه یه و په سنده که مه به ست لیی ههردووکیانه ، ههه پیشه کی و ههه پاشه کی ، وه ده بیئت که سه که نیوهی بۆ بکریت و نیوه کهی دیکه ی له سهر بیئت ، بۆیه لیژده دا واجبه له سهر ئەو که سه کار بهو عورف و عاداته بکات ، چونکه کاریکه پیچه وانه ی شەرعه نیه و شەرعه ئەو سنوره ی دیارینه کردووه .

ئهو دوو مه رجیه که پیویسته له عورف و عاداتی کۆمه لایهتی دا هه بیئت :

۱ _ پیو یسته دژ به بنچینه شهرعی یه کان نه بیټ ، ئه گهر هاتوو دژ به شهرع بوو ئه واپی دهر تریټ (العرف الفاسد) ، بویه له و کاته دا دروست نیه هه رامه کار به و عورفه بکریټ .

۲ _ پیو یسته ئه و عورفه گشتی بیټ نه ک تاکه شه خصی ، واته هی هه موو خه لکی ناوچه که و ئه و ده قهره بیټ که تو ټییدا ده ژیت ، یان هی زۆرینه ی خه لکه که بیټ ، نه ک عورفی ته نها مالیک بیټ یان چه ند که سیکی که م و دانسقه بیټ ، چونکه ئه و کاته کار به و عورفه نا کریټ و وه له بنه ره تیشدا به وه ناوتریټ عورف .

۲۹. ﴿مُعَاجِلٌ﴾ الْمَحْظُورِ قَبْلَ أَنَّهُ قَدْ بَاءَ بِالْخُسْرَانِ مَعَ حَرْمَانِهِ

یا خود (من تعجل شیئا قبل اوانه عوقب بحرمانه).

واته " هه ر که سیکی په له بکات له شتیکی به و مه به سته ی زوو بگاته دهستی پیش کاته که ی ئه و سزا که ی ئه وه ده بیټ که له دهستی ده چیټ و پیی ناگات " .

نمونه ی ئه مه ، گهنجیکی له خوا نه ترس باوکیکی دهوله مهندي ههیه ، بۆیه ئه م گه نجه دهیه ویّت میراتی باوکی دهست بکه ویّت و دهست بگریّت به سهر مالّ و سامانه که ی دا ، له بهر ئه وه ده پرات دهیکوژیّت ، بۆیه پاش کوشتنی باوکی ئه و گه نجه له پرووی شهرعه وه هه یچ میراتیکی له سامانه که ی باوکی بهرناکه ویّت ، چونکه باوکی کوشتووه ، وه جگه له وهش سزای زیندانی به سهردا ده دریّت ، که واته ئه و گه نجه په له ی کرد بۆئه وه ی سامانه که ی باوکی دهست بکه ویّت ، به لām خوای گه وره بیبهشی کرد له سامانه که و سزاشی دا له سهر کاره که ی له دونیا و له قیامه تیشدا .

٣٠. وَإِنْ أَتَى النَّجْرِيمُ فِي نَفْسِ الْعَمَلِ أَوْ شَرَطِهِ فَلَدُو فَسَادٍ وَخَلَلٌ

واته " ئه گهر هاتوو حهرامکردنه که له خودی کاره که دا هه بیّت یان له شهرته که دا هه بیّت".

لیږده نا هه یکردنه که ده کریته سیّ به شه وه ، ئه وانیش :

١ _ نه هه یکردنه که له خودی شته که دا : خوای گه وره فهرموویه تی : (وَلَا تَقْرَبُوا الزَّيْنَى).

واته " نزیکی داوین پیسی مه که ونه وه ". لیږده دا خوی گه وره راسته وخو
 فرمانی به دوورکه وتننه وه له خودی شته که کردووه .

۲ _ یان له مهرج و شهرته کانیدایه : وه کو پیغه مبهری خوا (صلی الله علیه
 وسلم)) فهرموویه تی : (لا صلاة لمن لا وضوء له).

واته " به بی ده ستنو یژ نویژ کردن دروست نیه و وهرناگیریت " .

۳ _ یان له سیفاتیک شته که دایه چ له ناو شته که بیټ یان له دهره وه :
 پیغه مبهر (صلی الله علیه وسلم)) فهرموویه تی : (لا یخطب أحدکم علی
 خطبة أخیه). (متفق علیه).

واته " هیچ که سیك با نه چیته خوازینی ئا فره تیك له کاتی کدا برایه کی
 ئیمانداری چوو ته خوازینی و هیشتا یه کلای نه بوو ته وه ". به لام لیږده
 باتل نیه ته نها تاوانباره .

۳۱. وَمَثْلُفٌ مُؤْذِيهِ لَيْسَ يَضْمَنُ بَعْدَ الدَّفْعِ بِأَلَّتِي هِيَ أَحْسَنُ

(من ألتف شيئاً لاذاه فلا ضمان عليه)

واته " هر که سیک شتی که له ناو ببات که زیانی پیگه یاندوو به مه رجیک دواى ئه وهی بهرگری له خوی دهکات به شیوهیه کی جوان، ئهوا هیچ گرهنئی له سهری نیه و نایب ژیریّت " .

بۆنمونه ، که سیک له کاتی ئیحرامدا بیّت لهو دهکاته دا ئارژهلێک په لاماری بدات و زیانی پیگه یه نیّت ، ئه میش بۆ بهرگری له خوی لییدات و له ناوی ببات ، ئهوا لهو کاته دا هیچ فیدییهیه کی له سهر نیه ، چونکه ئه م ته نه ا بهرگری له خوی کردوو ، بۆیه ئه و ئارژهلێ له ناو بردوو .

٣٢. وَالنَّكَرَاتُ فِي سِيَاقِ النَّفْيِ ثُعْطِيَ الْعُمُومَ أَوْ سِيَاقِ النَّهْيِ

٣٣. (وَأَلْ) تُفِيدُ الْكُلَّ فِي الْعُمُومِ فِي الْجَمْعِ وَالْأَفْرَادِ كَالْعَلِيمِ

٣٤. كَذَاكَ (مَنْ) وَ(مَا) تُفِيدَانِ مَعًا كُلَّ الْعُمُومِ يَا أَخِي فَاسْمَعَا

٣٥. وَمِثْلُهُ الْمُفْرَدُ إِذَا يُضَافُ فَافْهَمْ هُدَيْتَ الرُّشْدَ مَا يُضَافُ

ئهم چوار دیڤه پێی دهوتریّت (الفاظ العموم) واته په یوه ندی به (نحو ، العقیده ، التفسیر ، الفقه) وه هیه .

في الجمع والأفراد كالعليم

وأل تفيد كل في العموم

واته " (أل) بۆ گشتییتی به کاردیّت له گشتی و له تاکیشدا وهکو (العلیم) ".
 بۆ نمونه ، خوای گهوره دهفرمویت : (إن الإنسان لفي خسر) ، لیڤه دا ئه و
 (ئەلف واللام) ی (الإنسان) بۆ گشتییتی یه (إستغراق) ، واته (إن کل انسان)
 هه موو مروؤفیک دهگریته وه .

وه (العموم) یان (الإستغراق) دوو جوړ دهگریته وه :

١ _ به مانای تاک (باعتبار الحقيقة الأفراد) : نمونه ، وهکو (إن الإنسان
 لفي خسر). لیڤه دا هه موو تاکه کان دهگریته وه .

٢ _ به مانای سیفات (باعتبار الحقيقة الصفات) : نمونه ش وهکو (أنت
 الرجل) ، واته (تو سیفاتی پیاوه تیت به گشتی تیډایه) ، که واته ئه و (أل)
 بۆ سیفاته لیڤه دا.

یا خود (ئەلیف لام) ی سهر سیفاته پیروژهکانی خوای گهوره بۆ گشتییتی
 یه ، نمونه ، (الرحمن) به مانای تهواوی (رحم و سۆزو میهره بانی) یه ^(١١)
 ، وه رایه کی تریش هه یه دهرباره ی (ئەلیف لام) ی سهر ناوو سیفاتهکانی

^(١١) به لام هه ندی (ئەلف لام) مان هه یه بۆ هه ندی شت بکاردیّت ، له وانه بۆ : (الجنس
 ، المعرفة).

خودا زائیدن و بو (تفخیم و تعظیم) به‌کار دیت ، هه‌روه‌کو (ابن فارس) له‌کتیبی (الصاحبی) دا باسیکردوه.

والنکرات في سياق النفي تعطي العموم أو سياق النهي

واته " نه‌کره له‌چوارچیوهی نه‌فی و نه‌هیدا مانای گشتیتی و عموم دهدات به‌دهسته‌وه."

(نکرة) له‌چوارچیوهی (النفي) دا :

نمونه (لا إله إلا الله) ، (لا إله) هه‌موو ئیلاهیك ده‌گریته‌وه جگه له‌خوا ، به‌واتای ئه‌وهی (هیچ په‌ستراویك نیه به‌هه‌ق ته‌نها خوای گه‌وره نه‌بیّت) ، بویه لی‌ره‌دا ده‌چیته ژیر چوارچیوهی ئه‌و یاسایه‌ی که ده‌لیّت : (النکرة في سياق النفي تفيد العموم).

به‌لام (نکرة) له‌چوارچیوهی (النهي) دا :

نمونه‌ش وه‌کو (فلا تدعوا مع الله أحدا) ، لی‌ره‌دا ئه‌و (لا) یه‌ناهییه ، لی‌ره‌دا خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت : (له‌گه‌ل خوای گه‌وره هاوار مه‌که‌نه هیچ که‌سیکی تر) واته به‌گشتی هاتوو جگه له‌خوای گه‌وره ، لی‌ره‌شدا دیسانه ده‌چیته ژیر چه‌تری ئه‌و یاسایه‌وه (النکرة في سياق النهي تفيد العموم).

كذلك من وما تفيدان معاً كل العموم يا أُخَيَّ فاسمعا

واته " ههروه ها گوئیگره برام (من) و (ما) ش دیسانه وه مانای گشتیتی وهرده گرن ."

لیره دا باسی (من) و (ما) دهکات :

من و ما : موصول بن یان شرطیه بن : به مانای گشتیتی دین.

وهکو خوای گه وره فهرموویه تی : ﴿مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ وَلَهُ أَجْرٌ كَرِيمٌ﴾ (سورة الحديد : ۱۱)

یا خود (من یدرس ینج) : هه رکه سیك بخوینیت دهرده چیت ، ئیتر گشتی یه و تایبته نهکراوه به کهسی تایبته وه .

سه بارهت به (ما) ، نمونه ش ، خوای گه وره فهرموویه تی : (وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ).

لیره دا خوای گه وره زانایه به وهی له ره حمدایه نهک ته نها بیچووه که ، چونکه (ما : تفید العموم).

ههروه ها خوای گه وره فه رموویه تی : (وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنْ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ).

ومثله المفرد إذ يضاف فأفهم هديت الرشد ما يضاف

واته " وه تاكيش ئه گهر خرايه سهر و إضافة كرا ئه وا مانای گشتی له خو ده گرییت ، بهو شیوهیهی که بو ی خراوته سهر ، له بهر ئه وهی تی بگه و فیربه له وهی که بو ت باسکراوه " .

وهكو خوای گه وره ده فه رمویتی : (وإن تعدوا نعمة الله لا تحصوها).

بو یه لی ره دا (نعمة) خراوته سهر وشه ی (الله)

تی بیینی : ئه گهر مضاف إضافة كرا له و كاته دا تفید العموم بحسب مضاف إليه .

یه کیك له چه واشه کاری یه کانی حیزبی یه کان ئه وهیه که ده لیین : (أولئك حزب الله) ، که واته (المفرد يضاف إلى الله) ، که واته ئه گهر مضاف إضافة كرا ئه وا گشتی تی ده گریته وه ، بو یه له وه لameda ده لیین : (وإن هذه أمتكم أمة واحدة) بو یه (تفید العموم بحسب مضاف إليه) که واته خوای گه وره حیزب و کومه لی زورو په رش و بلاوی نیه ، به لکو ته نها یه ک کومه له ی

هه‌یه ، یاخود له‌ئایه‌تییکی تر دا‌خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت : (وأن هذا صراطي مستقيما فاتبعوا):

٣٦. وَلَا يَتَمُ الْحُكْمُ حَتَّى تَجْتَمِعَ كُلُّ الشُّرُوطِ وَالْمَوَانِعِ تَرْتَفِعَ

واته " نابیت به‌هیچ شی‌وه‌یه‌ک حوکم له‌سه‌ر که‌سی‌ک بدری‌ت تاوه‌کو هه‌موو مه‌رج و پ‌ی‌گری و هو‌کاره‌کان ده‌رنه‌خرین و پ‌وون نه‌کرینه‌وه".

ئهم یاساو بنچینه یه‌کی‌که له‌و یاسایانه‌ی که به‌فه‌زلی خوای گه‌وره ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌ت نی‌وه‌ند‌گی‌رییان وەر‌گرت‌وو‌ه و دوور‌که‌و توونه‌ته‌وه له (زیاده‌پ‌ره‌وی) و (شل‌پ‌ره‌وی).

بو‌نمونه ، که‌سی‌ک ده‌وی‌ت میراتی یه‌کی‌کی تر وەر‌ب‌گری‌ت :

هو‌کاره‌کان بریتین له : (النکاح ، و ولا ء والنسب)

١ _ النکاح : ژن و می‌ردایه‌تی ده‌گری‌ته‌وه.

۲ _ الوء : بهرکه وتنی میرات بوئه و کهسه یه که عهبدیکی ههیه و پزگاری دهکات و شتیکیان له نیواندایه ، بویه دواى مردنى ئه و عهبده میراتی بهرده که ویت .

۳ _ ره چه لهک و بنه چه (النسب).

مه رجه کان :

۱ _ ده بیئت کهسه که مرد بیئت .

۲ _ ئه و کهسه ی وا له پاش خوێ میراته که ی بو به جی ده مینی و وهری دهگریت پیویسته له ژياندا بیئت .

۳ _ پیویسته ههچ له ریگری یه کانى میراتی تیدا نه بیئت .

ریگری یه کانى میرات :

۱ _ بهنده یاخود (کوێله و عهبد).

۲ _ کوشتن .

۳ _ جیاوازی ئایین .

۳۷. وَمَنْ أَتَىٰ بِمَا عَلَيْهِ مِنْ عَمَلٍ قَدْ اسْتَحَقَّ مَالَهُ عَلَى الْعَمَلِ

واته " هه رکه سیك ئه و کارو کرده وانه ئه نجام بدات که پیو یستکراوه له سه ری ، ئه و به و شیوه یه یاداشت و در ده گریت که مافی خو یه تی و شایسته یه "

۳۸. وَيُفْعَلُ الْبَعْضُ مِنَ الْأُمُورِ إِنْ شَقَّ فِعْلُ سَائِرِ الْأُمُورِ

به مانای (ما لایدرک کله لایترک جله) :

واته " ئه گهر کاریکت له سه ر دانرا له کاتی کدا ئه گهر له توانا تدا نه بوو هه مووی بکه ی ، نابیت واز له هه مووی بهینیت ، بویه پیو یسته له سه رت هه ندیکی هه ر بکه ی "

بۆ نمونه که سیك (١٠) و در ده قه زه کاتی له سه ر واجبه ، به لام حا لی حازر له مالدا ته نها هه شت و در ده قه ی به شیوه ی کاش هیه ، له و کاته دا نا کریت بلیت له بهر ئه وه ی هه موویم نیه که واته هیچی ناده م ، نه خیر پیو یسته ئه و بره پاره یه ی که هه یه تی و هه کو زه کات بیبه خشییت و ئه و بره شی که ده مینیت هه له کاتی هه بوونیدا پیو یسته ئه ویش در بکات .

۳۹. وَكَلِمًا نَّشَأَ عَنِ الْمَأْذُونِ فَذَٰكَ أَمْرٌ لَّيْسَ بِالْأَضْمُونِ

واته " له دهرئه نجامی کاریک پرووده دات که که سییک ئه نجامی ددهات ریپییدراوه ، بویه لهو دهرئه نجامه هیچ گرهنٹی یه کی تییدا نیه " .

بۆنمونه ، که سییک که پزیشکه و خاوهن بپروانامه ی پزیشکی باوه ریپیکراوه جیاوازی هیه له گهل که سییکی تر که خوی به پزیشک به خه لکی ناساندوووه و هیچ بپروانامه یه کی نیه ، بویه ئه و که سه ی که پزیشکی ته واهه له دهرئه نجامی کارهکانی هیچ گرهنٹی یه که نیه و مه رج نیه گرهنٹی هه بیئت ، چونکه له وانه یه جاریک له جاران به بی مه به ست هه له یه کی لی بوه شیته وه و له ئاکامدا ئه و نه خوشه ی که له به رده ستیدایه خراپتر بیئت نه که چاک بیته وه ، بویه له و کاته دا هیچ گرهنٹی یه کی له سه ر نیه ، به لام ئه گهر ئه و که سه ی که پزیشک نیه و خوی به پزیشک ناساندوووه ئه گهر هه مان کاریکات که پزیشکه که کردوو یه تی و ته نها هه له یه کی ش بکات ئه و له سه ری ده که ویئت و به توندترین شیوه سزا دهریئت .

٤٠. وَكُلُّ حُكْمٍ دَائِرٍ مَعَ عِلَّتِهِ وَهِيَ الَّتِي قَدْ أُوجِبَتْ لِشَرْعَتِهِ

بۆیه عیللهت بریتی یه له : (الوصف الذي من أجله شرع الحكم).

واته " هه موو حوکمیك په یوه سته بهو هوکارانه ی که حوکمه که ی له سه ر بنیاتنراوه ، وه هه ر نهو هوکارانه ش ده بنه هو ی نه وه ی به واجب ناسینی له شه رعدا " .

نمونه ، خوای گه وره ده فه رمویت : ﴿كِتَابُ أَنْزِلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾ (سورة : ص)

واته " ئیمه ئه م قورئانه مان بو دابه زاندووی که کتیبکی پیروژه ، بوئه وه ی رابمیین و تیبفکرین له ئایاته کانی و که سانی ژیرو خاوه ن عه قل ییری لیبکه نه وه و لیی رابمیین " .

که واته هوکاری دابه زینی قورئان چیه ؟ بوئه وه یه که خه لکی تیبفکرین له ئایات و نیشانه کانی خوای گه وره و په ندی لی وه ربگرن و کارو کرده وه ی پیبکه ن و به هو یه وه له خوای گه وره نزیک ببنه وه .

که واته زۆربهی کات حوکمه شه رعی یه کان په یوه ستن به هۆکاره کان هوه ،
 نه گهر هۆکاره کان نه مان حوکمه کانیش لاده چن له سهر نه و شته و نامینن ،
 بۆ نمونه ، پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم)) ده فره مویت : (کل
 مسکر حرام) ، (رواه مسلم) .

واته " نه وهی مروقه سه رخوش بکات نه وه حه رامه " نه گهر سه رخوشی
 نه کرد ؟ بیگومان دروسته و هه لاله .

به لام وتمان نه م حوکمانه زۆربهی کات په یوه ستن به هۆکاره کان هوه ، به لام
 هه ندی جاریش هۆکاره که نه ماوه که چی حوکمه که وه کو خوی جیگیره و
 نه گۆراوه ، بۆ نمونه ، له کاتی ته و افدا پیویسته ئیماندار له (سی)
 سوپانه وهی سه ره تادا که میک خیراو به په له بسورپه ته وه ، وه هۆکاره که ی
 نه وه بوو بۆ نه وهی پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) بۆ نه و کافران ه ی
 به له مینن که له ده ور به ری که عبه دانیش توون به وهی موسولمانان هیزو
 توانایان هه یه ، به لام ئیستا هۆکاره که نه ماوه هه یچ کافر یکیش
 له ده ور به ری که عبه نیه تا وه کو ته ماشای نه و کاره بکات ، که چی هه مان
 حوکم هه ر ماوه پیویسته ئیماندار له سی سوپانه وهی یه که مدا که میک
 خیرا تر بسورپه ته وه .

٤١. وَكُلُّ شَرْطٍ لَازِمٌ لِلْعَاقِدِ فِي الْبَيْعِ وَالنِّكَاحِ وَالْمُقَاصِدِ

٤٢. إِنَّا شَرْطُهَا حَلَّتْ مُحَرَّمًا أَوْ عَكْسَهُ فَبَاطِلَاتٌ فَأَعْلَمًا

به مانای (الأصل في الشروط اللزوم والصحة)

واته " هه موو مه رجیک که دانراوه له نیوان دوو که سدا ، ده بیئت هه ردولا پابه ندبن بهو مهرجه له کرین و فروشتن و ماره پرین و مه به سته کانی تر ، به مه رجیک نهو مهرجانه ی که له نیوانیاندا یه پیچه وانه ی شهرع نه بیئت "

نمونه ، گه نجیک ده چیته خوازیبنی کچیك ، بویه لهو کاته دا هه ردولا کو مه لیك مهرج بوژیانی داهاتوو یان له سه ری هکتری داده نیئ ، بویه پیویسته هه ردولا پابه ندبن بهو مهرجانه ی که پریریان له سه رداو ه ، به مه رجیک تاوان و خراپه کاری نه بیئت ، چونکه لهو کاته دا کار به تاوان ناکریئت و له بنه پره تیشدا نابیئت شتی تاوان به مهرج له سه ری هکتری دابنریئت و پیی پازیبن ، هه روه ها له کاروباری کرین و فروشتنیشدا پیویسته هه ردولا بهو مهرجانه ی که له سه ری هکتریان به ستوو ه پیویسته پابه ندبن پییه وه نه گهر مهرجه کان حه لال و دروست بن و پیچه وانه ی شهرع نه بن ، وه پیغه مبه ری خواش (صلی الله

علیه وسلم)) دهفه رموئیت : (والمسلمون على شروطهم إلا شرطا حرم حلالا
أو أحل حراما) ، (جامع الصحيح السنن الترمذی).

٤٣. تَسْتَعْمَلُ النُّقْرَةَ عِنْدَ الْمُبْهَمِ مِنَ الْحُقُوقِ أَوْ لَدَى التَّرَاحِمِ

واته " به کارهییانی تیروپشک له کاتی نادیارى و له کاتی تیکه لیبوونى
مافه کان و شته کان " .

له کاتی کدا تیروپشک ئه نجام ده دریئت که هه موو که سه کان یه کسان بن
له مافداو ئه وهی ده رده که ویت ده بیئت به تیروپشک بیئت ، بو نمونه ، خوای
گه وره ده باره ی پیغه مبه ر یونس (علیه السلام) فه رموویه تی : (وَإِنَّ يُونُسَ
لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ* إِذْ أَبَقَ إِلَى الْفُلِّ الْمَشْحُونِ* فَسَاهَمَ فَكَانَ مِنَ الْمُدْحَضِينَ) .

کاتی که پیغه مبه ر یونس (علیه السلام) له ناو که شتی یه کدا بوو له پردا ئه و
که شتی یه نزیک بوو نغروبیئت ، بویه هه موو ئه وانه ی که له سه ر ئه و که شتی
یه بوون بریاریان دا که سی که له سه ر ئه و که شتی یه بخریته ئاوه که وه
بوئه وهی کیشی که شتی یه که که م بیته وه و هه موویان پرزگاریان بیئت ، بویه
له نیوانیاندا تیروپشکیان ئه نجامداو ناوی پیغه مبه ر یونس (علیه السلام)

پاکیشراو خرایه ناو ئاوه که وه ، مه به ست لیږده دا ئه وه یه که هه موویان
یه کسان بوون له وهی که کامیان بخړینه نیو ئاوه که وه بویه تیروپشکیان
ئه نجامدا.

یا خود کاتیک پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) ده چوو بۆ سه فه ر
له نیوان خیزانه کانیدا تیروپشکی ده کردو هه ر کامیان ده ر بچو وایه ئه وهی
له گه ل خوی ده برد بۆ سه فه ره که ی ، وه هوکاری دانانی تیروپشک ئه وه یه
که ده خریته ژیر ویستی خوی گه وه ، خوی گه وه ویستی له سه ر
کیبیت هه ر ئه وه له ده بژیردریت ، هه ره چه نده هه موو کاریک هه ر ویستی
زانینی خوی له گه لدا یه نه گه ر مروقه کانیش ئه نجامی بده ن.

٤٤. وَإِنْ تَسَاوَى الْعَمَلَانِ اجْتَمَعَا وَقَمِ بِفَعْلٍ وَاحِدٍ فَاسْتَمِعَا

هذه القاعدة (التداخل).

واته " نه گه ر دوو کرده وهی وه ک یه ک پیکه وه هاتن ئه و یه کیکیان
به ئه نجام ده گه یه نریت له بری ئه وهی دیکه ش "

مه رجه کان :

١ _ هه ردووکیان یه ک جۆرو شیواز بوون .

٢ _ یه کیکیان کارپیده کریت له بهر مه بهستیك نه ک له بهر خودی خوی .

نمونه ش ، بانگی بهیانی دراوه و کهسیك دهستنوێژی شۆردوووه و هاتۆته مزگهوت ، واپیکه و توه که ههردوو نوێژی هاتنه مزگهوت و سوننه تی پیش نوێژی بهیانی ههردووکیان (٢) پکاتن ، بۆیه تۆ له بهر ئه وهی نوێژی هاتنه مزگهوت (تحية المسجد) مه بهست نیه بۆ خودی خوی ، بۆیه ته نهها دوو پکات نوێژی سوننه تی پیش نوێژی بهیانی ده خوینیت و نوێژی دیکه ناکهیت ، چونکه له پیش نوێژی بهیانی ته نهها دوو پکات ههیه و هیچی تر ، نابیت له و دوو پکاته زیاتر بکریت ، بۆیه لی ره دا ههردوو نوێژه که تیکه ل ده کریت و ته نهها یه کیکیان ده کریت وه کو له بنچینه که دا ئامارژه ی پیدراوه .

٤٥. وَكُلُّ مَشْغُولٍ فَلَا يُشْغَلُ مِثَالُهُ الْمَرْهُونُ وَالْمُسَبَّلُ

واته " شتیک خرایه کار بو خهیریک له پیناوی خوا یا خود له رهمن
دانرابیت دروست نیه لهو کاته دا تو کاری تری پیوه بکهیت "

نابیت کهسیک سه رقالم بیت به خواپه رستی یه که وهو له هه مان کاته دا
کاریکی دیکه شی تیکه ل بکریت ، یا خود کهسیک (سپلت) یکی خستوته
نیو مزگه وتیکه وه به مه بهستی (وقف) له هه مان کاتیشدا له بازاردا دهلیت :
سپلتيکیم ههیه له مزگه وته کهیه وه دهیفرۆشم ، لیڕه دا دروست نیه ، چونکه
تو خستووته ته مزگه وت بوکاری خهیر نابیت له شتی تر دا به کاری بهینیت
، نمونه یه کی دیکه ، کهسیک خانویه کی له رهمن (بارمه) داناوه له بری
قه رزیک که لایه تی ، بویه نا کریت لهو کاته دا خاوهن خانوه که بجیت ئه و
خانوه بفروشی ت تا وه کو قه رزه که ده داته وه ، چونکه ئه و خانوه له شتی
دیکه خراوه ته کار نابیت کاری تری پی ئه نجام بدریت .

٤٦ . وَمَنْ يُؤَدَّ عَنْ أَخِيهِ وَاجِبًا لَهُ الرُّجُوعُ إِنْ نَوَى مُطَالِبًا

به مانای (قضاء الحقوق عن الغير).

واته " ئەگەر موسولمانێک لەبری موسولمانێک واجیبێک ئەنجام بدا بەلام
لەکاتی ئەنجامدانی ئەو کارەدا نیەت و مەبەستی ئەو بێت کە
پاشگەزبێتەو ئەوا دەتوانی ئەبەر مەبەستەکە ی " .

لێرەدا تەنها مەبەست لەو کارانە یە کە خەلکی دیکە دەتوانی ئەت و دروستە
لەبری تۆ هەستیت بەکارەکە ، نەک هەموو کاریک ، بۆنمونه ، دروست نیە
کەسیک لەبری کەسیکی دیکە نوێژ بکات یان پوژوو بگری ئەت ، بەلام لێرەدا
مەبەست ئەو یە کەسیک ئەگەر لەبری باریەکی هەستا بەدانەو هی قەرزیک
کە لای ئەو ، بەلام مەرجه کە لێرەدا ئەو یە لەو کاتە ی کە پارە ی
قەرزه کە ی داوێتەو ئایا مەبەستی ئەو بوو پارە کە ی لی وەرده گریتەو
دواتر یان نا ؟ ئەگەر مەبەستی ئەو بوو کە پارە کە ی لی وەرده گریتەو
دواتر لی وەر بگریتەو ئەوا دروست نیە ، بەلام ئەگەر مەبەستی ئەو بوو
کە دواتر لی وەر بگریتەو ئەو ئاساییە و پە یو هندی بە نیوانی خۆیانەو
هە یە .

٤٧ . وَالْوَاغُ الطَّبْعِي عَنْ الْعَصِيَانِ كَالْوَاغِ الشَّرْعِي بَلَا تُكَرَّانِ

واته " له شه رعدا پالنه ره فیتره ت و عورفی یه پاکه کان له پره چا و کردندا
هاوشیوهی پالنه ره شه رعی یه کانن له کاتی نه نجامدانیدا "

لیره دا مه به ست له و فیتره ته پاکه یه که خوای گه وره مروقی له سه ر
دروست کردو وه و به دیه یناوه ، بویه مروق نه گهر له سه ر نه و فیتره ته پاکه
ما بی ت نه و ه حه زی له زینا و داوین پیسی نیه ، و حه زی له درو و دزی
و خراپه کاری نیه ، وه لایه نه شه رعی یه که ش که ئایه ت و فه رمو و ده
پیروزه کان ده گری ته وه ، نه و له وانه شدا خوای گه وره له قورئان و
پیغه مبه ری خواش (صلی الله علیه وسلم) له فه رمو و ده راسته کاندا
ئاگاداری کردو وینه ته وه به وهی له و شته خراپ و پوچانه دوور بکه وینه وه
که له پیشت با سمان کرد ، بویه نه م بنچینه ی که له پیشتا با سکران نه گهر
مروق دلکی پاک و سه لیمی هه بی ت نه و بیگومان کار به لایه نه چا که کان
ده کات و له لایه نه خراپه کانیش دوور ده که وینه وه .

فِي الْبَدءِ وَالْخِتامِ وَالْداوَمِ
عَلَى النَّبِيِّ وَصَحْبِهِ وَالتَّابِعِ

٤٨. وَالْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى التَّمَامِ
٤٩. ثُمَّ الصَّلَاةُ مَعَ سَلامٍ شائعٍ

له کۆتاییدا سوپاس و ستایشی بیپایان بۆ خودای به خشنده و میهره بان چونکه مۆله تی داین و هاوکاری کردین له سه ره تاوه تاوه کو کۆتایی ئهم نویسنه ، وه درود و سه لاوات له سه ر پیغه مبه ری خوا (صلی الله علیه وسلم) و له سه ر هاوه لآن و ئال و بهیت و شوینکه وتووانی تارۆژی دوا یی .

بیگومان ریژداران ئهم نامیلکه یه ی بهرده ستان پوخته یه ک بوو له پاره کردنی بنچینه فیهی یه کان ، که مامۆستای به ریژ (د. عبداللطیف احمد) هه ستابوو به پاره کردنی ، وه بهنده ش به هاوکاری چه ند برایه کی خوشه ویست ئهو ئه رکه مان خسته سه ر شانی خۆمان و دووباره دامان پرشته وه و نویسمانه وه له دوو تووی ئهم نامیلکه یه دا وا ئیستا به ریژتان خه ریکن به خویندنه وه ی ، بۆیه داواکارین له ئیوه ی خوشه ویست که دوعای خهیر بۆ خۆمان و دایک و باوک و مال و مندالمان بکه ن و خوای گه وره بهرده وامیمان پیببه خشیّت له سه ر ئهو تاکه ری بازه ی که خوی پیی پازی یه و ده مانگه یه نیته به هه شته پان و به رینه که ی له گه ل ته واوی موسولمانانی دنیا .

به پشتیوانی خودای میهره بان ئهم نامیلکه یه ش به کۆتا گه یشت